

ԵՐԻՍ ԴՐՈՍԵՐ

ՀԵՂԱՓՈՒՈՒԹՅԱՆ
ՊԱՏԱՆԻ ՀԵՐՈՍՆԵՐԸ

830.

Բ-55

Պ Ե Տ Է Ր Ա Տ

8357

ԵՐԻԽ ՐԻԽՏԵՐ

30 MAY 2011

Ր-55

«Ճ»

ՀԵՂԱՓՈԽՈՒԹՅԱՆ
ՊԱՏԱՆԻ ՀԵՐՈՍՆԵՐ

ՊԵՏԶՐԱՏ

ՅԵՐԵՎԱՆ

1937

24 JUL 2013

Պատ. խմբագիր՝ Ա. Շահինյան
Տեխ. խմբագիր՝ Ստ. Ալթունյան
Սրբ. Ս. Փարսադանյան

9 3608
38

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

62

բնույթ բեկեր— Առաջաբան 5

Վարդարիտա վալտեր 8

Յուլի վեց հերոսները 16

ուլդարացի գինվոր *Պյոպր Ղեւշ* 22

ըկանգասի փոքրիկ քաղաքը 30

վիեդոցի Աիդան *Ա. Լ. Ա. Տ. Ուեյր. Ե.* 38

նառնիւ Արչեյի հաղթանակը 43

ունկ-Պիցցի գյուղացիները 48

արմիր գրոշ *[Լ. Ե. Կ. Կեղամ. Նալբ. Տաթթ.]* 54

ապրնացի կամյերիտական եցուկին 61

ազտիարը կյանքից բանգ *[Սեֆար. Կեղամ.]* 68

արիկադները համալսարանում *Հ. Նիքոլայից Նալբ.]* 74

Հ. Նիքոլայից Նալբ.]
Նալբ. Նալբ.]
Համալսարանի Ժողովի Գեղարք Ռուբին Սեֆարի
Նալբ.]

ԱՌՍ.ՋԱԲԱՆ

Գերմանիայում և Իտալիայում, Լեհաստանում և Բուլղարիայում, շապոնիայում և Ռումինիայում, Յեվրոպայում և Ասիայում, Ավստրալիայում և Ամերիկայում— բոլոր յերկրներում հերոսաբար պայքարում են յերիտասարդները, մեր դասակարգային ընկերների վորդիներն ու դուստրերը:

Նրանք պայքարում են իրենց շահերի իրագործման համար, իրենց ժողովրդի ազատության համար, կուլտուրայի և առաջադիմության համար: ՅՈՒՐԱՔԱՆՁՈՒՐԸ ՊԱՅՔԱՐՈՒՄ Ե ԻՐ ՀԱՄԱՐ ՅԵՎ ԲՈՂՈՐԻ ՀԱՄԱՐ: Գաղտագողի կերպով, մեռախուճում, խոշտանգում են մեր ընկերներից մեկին,— բայց չե՞ վոր այդ բոլորիս են խոշտանգում: Կախաղանների վրա խեղդամահ են անում մեր լավագույն մարտիկներին,— այդ մե՛զ են խեղդամահ անում: Արբեցած դահիճները կտրում են յերիտասարդ հեղափոխականների գլուխները,— այդ մե՛զ են մահապատժում:

Բայց ամուր Ե մեր ուժը և մեծ՝ հաղթանակի մեր հավատքը,— ավելի ուժեղ և

ավելի ամուր, քան բարբարոսների և դահիճների բոլոր անգթութիւնները:

Խորհրդային յերիտասարդութեան խերտութիւնը վառ լույսի պէս լուսաշողում է այդ պայքարը: Բոլոր նվաստացումների և տանջանքների վրա, քաղցի և կարիքի վրա, բանտերի և համակենտրոնացման նամբարների վրա, վորպէս պայծառ ասող գիշերվա մեջ, շողշողում է մարդկութեան գարունը՝ Խորհրդային Միութիւնը:

Յերիտասարդական կամունիստական Ինտերնացիոնալի 6-րդ կոնգրեսում ընկեր ԴԻՄԻՏՐՈՎԸ հետևյալն ասաց բոլոր յերկրների առաջավոր յերիտասարդութեան ներկայացուցիչներին.

«Միլիոնավոր պատանիներ և ազգիկներ, վորոնք կապիտալիստական հասարակութեան մեջ դատապարտված են գոյութեան անտանելի պայմանների, ձեր յերգայրներն ու բույրերն են: Այդ յերիտասարդութիւնը կա՛մ բուրոն վին չի կազմակերպված, կամ թէ միավորված է այնպիսի կազմակերպութիւններում, վորոնց ղեկավարում է դասակարգային թշնամին: Սոցիալիզմի համար կատարելիք ձեր համառ աշխատանքով դուք կկարողանաք և պետք է ձեր շարքերը գրավեք այդ յերիտասարդութեանը»:

Ամեն որ բոլոր կապիտալիստական յերկրներում կատարվում են նորանոր ստորու-

թիւններ ընդդէմ ննշված ժողովրդի յերիտասարդութեան: Ընկնում են նորանոր գոհեր, բայց ծնվում են նորանոր հերոսներ: Անմահ, անջնջելի՝ նրանք բարձրանում են մեր շարքերում և մեզ վոզեշնչում հետագա պայքարի: Նրանք խոսում են տարբեր լեզուներով, ապրում բոլոր աշխարհամասերում, իրար յերբեք չեն հանդիպել, բայց բոլորն էլ հասկանում են միմյանց, վորովհետև հասկանում են ընկ. ընկ. Դիմիտրովին, Թելմանին, Ռակոշին, Անտիկայնեին:

Այո՛, այդ մարդիկ մեր պարծանքն են: Միայն մե՛նք ունենք հերոսութեան այդպիսի նմուշներ, միայն մե՛նք ունենք այդպիսի առաջնորդներ— լավագո՛ւյն մարդիկ: Նրանք մեզ համար սուրբ են ու քանկագին:

Մեզ, ամբողջ աշխարհի յերիտասարդներին, իր հոգատարութեամբ, սիրով և իմաստուն խորհրդով է շրջապատում համաշխարհային պրոլետարիատի առաջնորդ ընկ. Ստալինը:

ԱՐՏՈՒՐ ԲԵԿԵՐ

(Գերմանական կոմյերխամլութեան նախկին պատգամավոր ռայխստագում)

ՄԱՐԳԱՐԻՑԱ ՎԱՆՅԵՐ

Ծովից սահում ե գով քամին և տարուբե-
րում բարձր հասկերը: Մայր մտնող արեգակի
ճառագայթների մեջ վոսկեկարմիր են հազ-
նում զեղին արտերը: Ծղրիտներն այնքան
բարձր են ծղրտում, վոր խլացնում են մյուս
բոլոր հնչյունները, և միայն զանգերի յերե-
կոյան զողանջն ե գալիս հեռավոր դյուղից:

Իաչտից դարձյալ զեպի փողոցն ե ծըռ-
վում դյուղացիական ճռռան սայլը, և զեզի
վրա նստած յերկու աղջիկների խոսակցու-
թյունը մի պահ ընդհատվում ե...

— Իա ծերունի Գուզերի սայլն ե: Նրա
հողամասը բոլորից հեռու յե, դրա համար ել
նա միշտ վերջինն ե վերադառնում դաչտից:
Հիմա մենք կարող ենք հանգիստ լինել...

Աղջիկը նորից շուռ ե գալիս զեպի Մար-
գարիտա Վալտերը և շարունակում ընդհատ-
ված զրույցը:

— Այսպես, ուրեմն, ճամբարում մենք

հիմա 52 աղջիկ ենք: Բարակներն առաջվանից
ել կեղտոտ են: Առավոտյա ժամը 4-ից մինչև
քիչերվա 12-ը մենք վոտքի վրա յենք: Յեվ
այս աշխատանքի համար ստանում ենք ոչա-
կան ընդամենը 25 պֆեննից: Բոլորը դժգոհ են:
Մարգարիտա Վալտերն ավելի յե ծովում
զեպի իր խոսակցը:

— Լսի՛ր, Եռնա՛, ի՞նչ ես կարծում, նո-
րերի մեջ մերոնցից կա՞ն:

Յերկրորդ աղջիկը, ճակատից զեն նետե-
լով մազերի անհնազանդ փուռնջը, մի վայր-
կյան մտածում ե:

— Իեռ քիչ ժամանակ ե անցել: Այնքան
ել հեշտ չե վորևե վորոչակի բան ասել: Բայց
մի աղջիկ, — անունը Լոռա յե, — շատ լավ
սպավորություն ե գործում: Նա ինձ պատ-
մել ե, թե ինչպես ե Համբուրգում աշխատել
արտադրության մեջ և յեղել ե արհմիության
մեջ: Բայց ինձ թվում ե ավելի շուտ, վոր նա
սոցիալիստական յերիտասարգական միու-
թյան մեջ ե յեղել:

— Սոցիալիտ յերիտասարգներից շատե-
րը պատրաստ են այժմ մեզ հետ դալ, —
աշխուժությամբ ընդհատեց նրան Մարգարի-
տա Վալտերը: — Իու անպայման պետք ե ա-
վելի մոտ բարեկամանաս նրա հետ: Բայց
զգույշ յեղիր և առայժմ շատ մի խոսիր քս
մասին:

Մարգարիտա Վալտերը դանդաղ քայլում

է դաշտում գեպի կալվածքը տանող ճանապարհի յերկայնքով: Դեռ հեռվից նա ճանաչում է իր դեմ յեկող հեծանվորդին և թափահարում է ձեռքը: Նրանք միասին շարունակում են քայլել: Նրանց կողիտ, ծանր վրտնամանները թողվում են փոշում: Յերիտասարդ բանվորի դեմքը փայլում է. «Կապը նորից վերականգնված է»:

Մարգարիտա Վալտերը սեպեռակի, անվտանգարար նայում է նրան:

— Այո՛, այո՛, այդպես մի՛ նայիր ինձ: Յես չեմ կարող քեզ պատմել բոլոր մանրամասնությունները... սարսափելի դժվար կլինի: Բայց ահա՛ լավագույնն ապացույցը:

Նամի ակնթարթ կանգ ետնում և կուրտկայից հանում մի քանի ծալված թուղթ: Մարգարիտա Վալտերը համարյա խլում է նրա ձեռքից այդ թղթերը: Թուղթիկնե՛ր— «գերմանական յերիտասարդությանը»:

Նա շուռ է աալիս թուղթիկը, նայում յեզրափակիչ տողերը:

— «Գերմանիայի կոմունիստական յերիտասարդական միություն»: Իրոք վոր հոյակապ է:— Միտոժամանակ նրանք շարունակում են քայլել կողք-կողքի: Մարգարիտա Վալտերը կարգում է: Հետո պահում է թուղթիկները:

— Հիմա յես քեզ կպատմեմ մեր նորությունները: Յերեկ պատասխան ստացա աչ-

խատանքի բորսայից: Դե դու գիտես, վոր գանդատվել էյի այս գյուղում միակ բատրակուհին մնալու համար: Քանի դեռ լավ կապ ունեյի կալվածքի հարկադիր աշխատանքի ճամբարի հետ, դո՛հ էյի: Բայց այն որվանից, ինչ պետն արգելեց իմ մուտքը ճամբարը, աշխատանքը գնալով դժվարացավ:

— Բայց չե՞ վոր կապ ունես Եռնայի միջոցով:

— Այդ շատ վտանգավոր է Եռնայի համար: Ինձ այստեղ բոլորն են ճանաչում, և յեթե մեկն ու մեկը նրան տեսնի ինձ հետ... բայց դե հիմա այդ միևնույնն է: Աշխատանքի բորսան բավարարեց իմ խնդիրքը, և յես անցնում եմ ուրիշ գյուղ, ուր ավելի քան 50 բատրակուհի կա: Կապն Եռնայի հետ քեզ եմ հանձնելու:

Յերիտասարդի դեմքը գնալով տխրում էր:

Ասել է, յես ու դու ել չե՞նք տեսնվելու, Գրեաա՛:

— Ի՞նչպես կարող ես այդ կերպ խոսել, Ֆրից... Ինձ համար ել, իհարկե, ծանր է, վոր բաժանվում ենք: Բայց չե՞ վոր այդ անհրաժեշտ է մեր աշխատանքի համար:

⊗

Ծառի բնին է հենված հեծանիվը: Գրեաան, Եռնան և Ֆրիցը պառկած են խոտի վրա: Նրանք վերջին անգամն են իրար հետ-

Ամեն ինչ քննարկված է, հետագա աշխատանքը վորոշված: Մոտենում է անջատման մոմենտը...

Ձերից բարձրանում է և դառնում դեպի Մարգարիտա Վալտերը:

— Իու մեզ յերբեք չես պատմել, թե ի՛նչպես այն ժամանակ ձերբակալվեցիր Բեռլինում: Իսկապես ասած, ի՞նչ կատարվեց:

Աղջկա քնքույշ դեմքը դառնում է դաժան:

— Ձե՞ վոր յես այն ժամանակ աշխատում էյի Նեյքելնի յենթառայոնական կոմիտեյում: Աշխատանքը շարունակվեց նաև Հիտլերի իշխանության գլուխն անցնելուց հետո: 1933 թվի մարտ ամսին Փաշխտաներն ինձ ճանկեցին առաջին անգամ:

Նրա ձայնը դադարում է հանգիստ լինել, նա շարունակում է կրքոտ կատաղությամբ:

— Ա՛յ թե խոզեր են: Նրանք ինձ մերկացրին, պառկեցրին սեղանի վրա և մի քանի ժամ շարունակ ծեծեցին ուղիւնե մահակներով: Այդ է Փաշխտաների ցուցաբերած «հերոսությունը»: Բայց յես վո՛չ մի ցուցմունք չովի, վոչ մի ծպտուն չհանեցի: Նրանք ինձ յերկար պահեցին կալանքի տակ: Վերջապես հասկացան, վոր ինձնից վոչինչ չեն պոկի, և ազատեցին:

— Ի՞նչ բանի ձեռնամուխ յեղար կալանքից ազատվելուց հետո:

— Ո՛ր, այն ժամանակ բախտս բանեց: Մի քանի օրից յես արդեն աշխատանք ստացա Որբերչպոեյի ԱԵԳ կարելի գործարանում: Անմիջապես մտա ռայոնական գործարանային միության մեջ և աղջիկների հետ ձեռագործի յերեկոներ կազմակերպեցի: Գիչ - քիչ նրանք սկսեցին վստահություն տածել հանդես ինձ, և ինձ հաջողվեց նրանց մեջ խումբ կազմակերպել: Բայց այդ յերկար չտեվեց, և յես նորից ձերբակալվեցի:

— Ե՛հ, հետո՞:

— Այս անգամ յերկար չմնացի բանտում: Նրանք չկարողացան ապացույցներ բերել իմ դեմ, և յերբ ազատ արձակվեցի, նույնիսկ աշխատանք ստացա ԱԵԳ-ում: Հետո օրենք դուրս յեկավ ձեռնարկություններում կանանց տղամարդկանց աշխատանքային ուժով փոխարինելու մասին: Մեզ մոտ Փաշխտաները սկսեցին մեկ-մեկ արձակել 1935 թվի սկզբներից առաջիններից մեկն էյի... Բայց արդեն ոչ է: Յես պետք է դնամ...

Յերեքն էլ վոտքի յելան: Մեկ անգամ ել պինդ, ընկերաբար իրար ձեռքը սեղմեցին

— Յտեսություն, Գրետա՛: Մոտերքում վոչ վոք չկար, և Մարգարիտա Վալտերը բուռնցքը բարձրացրեց.

— Յտեսություն, ընկերնե՛ր: Ռոտա Ֆրո՛նտ:

Յերկար սպասեց Եռնան փողոցի գլխին, մինչև վոր, վերջապես, հեռվից յերեվաց հեծանվով մտնեցող Ֆրիցը: Հենց վոր նա ցած թռավ հեծանվից, Եռնան վազեց դեպի նա և հարցրեց.

— Վորևե բան լսեցիր Գրետայի մասին: Նրա ձերբազերծման մոմենտից վոչ մի լուր չկա:

— Այո՛, Եռնա, լուր ունեմ: Այսօր լույս տեսավ «Կունդե Գարդե»-յի («Յերիտասարգ գլարդիա») նոր համարը:

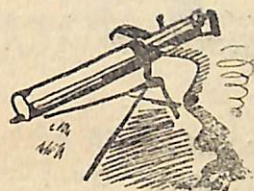
Նա գլուխը ծռեց և բոլորովին ցած ձայնով ասաց.

— Մեր Գրետան սպանված է...

Լռության մեջ վոչ վոք չլսեց Եռնայի հեկեկանքը:

— Նա ձերբազերծվել էր Ռիխարդշտրասսեյի դատավարության կապակցությամբ: Նրանից պահանջում էին հանցանքն ապացուցող ցուցմունքներ: Չորս ուր նրան տանջեցին, բայց նա հրաժարվեց ցուցմունք տալ: Այն ժամանակ սպանեցին նրան... դա հոկտեմբերի 21-ին էր:

Եռնան ձեռքով սրբեց աչքերը:
— Ֆրից, ել լաց չեմ լինի: Հիմա զե-
տեմ, վոր պետք է ավելի լավ աշխատեմ,
աշխատեմ այնպես, ինչպես աշխատում եր
Մարգարիտա Վալտերը:

ՔՅՈՒՆԻ ՎԵՍ ԶԵՐՈՍՆԵՐԸ

Նեղ սեղանի մի անկյունում դրված է ծխախոտատուփը: Յոսիֆ Ննգելը, առանց նայելու, պարզում է ձեռքը և տուփի մեջ չոչափելով՝ հանում է մի գլանակ: Հետո շարունակում է դրել: Առաջին նամակը — ամենից դժվարը — ծնողներին է ուղղված:

Մի քանի ժամ առաջ նրանք իր մոտ էյին, վերջին անգամ: Այն ժամանակ վո'չ նա, վո'չ էլ նրանք դեռևս չգիտեյին, վոր առավոտյան նրան մահն էր սպասում: Ազմինիստորացիան խիստ զաղտնի յեր պահել Գամախերի, Վիլմսի, Վեստերի, Հորշի, Մորիցի և Ննգելի մահապատժի պատրաստությունները:

Դատավճիռն ի կատար ածելուց մեկ ուր առաջ, 1933 թվի նոյեմբերի 29-ին, վեց մահապարտների ծնողները, — մահապարտներ, վորոնցից ամենայերիտասարդը 20 տարեկան էր, իսկ ամենից մեծը՝ 28 տարեկան — հրա-

վիրվել էյին Քյոլնի մոտ գտնվող Կլինդել-պյուցի բանար: Նրանց ասել էյին, թե պետք է հրաժեշտ տան իրենց դավակներին, վորոնց ուրիշ բանտ են փոխադրելու:

Միառժամանակ անց դատապարտվածներն իմացան, վոր վաղվա համար նշանակված է իրենց մահապատիժը:

Եփոթված և կարծես զգալով իր մեղքը նրանց առաջ, անկյունում կանգնած էր քահանան: Յոսիֆ Ննգելը վճռաբար բողոքեց տերտերին ուղարկելու դեմ, բայց իր կյանքի նույնիսկ այդ վերջին գիշերը բողոքն անպատասխան մնաց: Այն ժամանակ կարանավորը դադարեց ուշադրություն դարձնել քահանայի վրա: Ասես թե մենակ լիներ սենյակում, Յոսիֆը նստած էր սեղանի առաջ և ամենեւին չլսելով տերտերի հորդորները, գրում էր: Քահանան յերկար աշխատեց նրան խոսակցության մեջ քաշել: Վերջապես, դադարեցրեց հետագա փորձերը և լռեց:

2038

Ծնողներին ուղղված նամակը պատրաստ էր: Մյուս ազգականներին ուղղված նամակները նույնպես արդեն դրված էյին սեղանի վրա: Կարճ վարանումից հետո մի նոր թերթ վերցրեց: Գրոհայինների մեջ ծանոթներ ուներ, — իր նման բանվորներ: Ահա նրանց կգրի իր մահից մի քանի ժամ առաջ: Այդ խաբված պրոլետարներին են պատկանելու իր վերջին մտքերը: «Լսեցե՛ք սոցիալիզմի հա-

մար՝ մեռնող հակաՓաշխատի վերջին խոսքերը: Ձեր ուղին կեղծ ե»:

Գրում ե նա նրանց:

Հետո գալիս են կոմկուսակցության շարքերում միասին աշխատած ընկերներին ու բարեկամներին ուղղված նամակները: Այդ նամակների մեջ Յոսիֆ Ենգելը դնում է իր ամբողջ հոգին, իր վերջին յեռանդը, բոցոտ խանդավառությունը, վորով նա պայքարել է պրոլետարիատի ազատագրման համար: Նրանք պետք է յեռանդով գործեն և նպաստեն այն բանին, վոր պայքարը նդովյալ հիտլերյան ռեժիմի դեմ դառնա ավելի համառ, ավելի վճռական և ավելի անձնուրաց:

Տասնչորս նամակ գրեց այդ գիշեր Յոսիֆ Ենգելը...

Չնայած աղմինխտրացիայի բոլոր նախադեռչություններին, պատրաստվող մահապատժի լուրը դեռ գիշերով չըջեց բանտում: Կալանավորներն այնպես գոգովեցին, վոր աղմինխտրացիան վախենում էր բունտից: Վոստիկանների մի ջոկատ գրավեց բանտի շենքը:

Յերբ առավոտյան ժամը վեցին զանգը հնչեց և դատապարտվածները, գուլգ-գուլգ շղթայված, չափազանց ուժեղ պահակախմբի ուղեկցությամբ դուրս բերվեցին բակը, քաղկալանավորները մազլցեցին բանտի խուցերի

լուսամուտները, և ամեն կողմից հնչեց պրոլետարիատի անմահ հիմնը.

«Յելի'ր, ում կյանքը անխժված ե...»

— Լուել'... — բղավում էին բանտապահներն ու վոստիկանները: Բայց «Ինտերնացիոնալը» շարունակում էր հնչել բախում գրոհայինների, դատավորների և դահիճների գլխավերևում: Նա հասնում էր վեց յերիասարդ մահապարտներին և վկայում, վոր այստեղ ել նրանք մենակ չեն: Յեվ այդ նրանց ուժ էր տալիս հերոսաբար տանելու իրենց կյանքի վերջին ծանր բոպեները:

Դատավճռի ստահոգ և զրպարտողական տեքստը կարդալու ժամանակ Յոսիֆ Ենգելն ընդհատեց դատավորին.

— Մենք բաղիտներ չենք, մենք հեղափոխության մարտիկներ ենք:

Յերբ դատախազը հայտարարեց, թե Հերման Գյորինգը մերժել է ներումն չնորհելու միջամտությունը, դատապարտվածները միաձայն բացականչեցին.

— Կեցցե՛ համաշխարհային հեղափոխությունը:

Մահապարտներին զրկելով վերջին խոսքից, դատավորը հրաման տվեց սկսել մահապատիժը:

Դատապարտվածներից մեկին դահիճներն իսկույն բռնեցին և քաշ տվին դեպի կառավարատեղին: Դահիճն ամբողջ թափով իջեցրեց կացինը... Գլուխը թռավ: Մահապատիժն

ի կատարած ելուց հետո արյան ժայթքերն ավազով ծածկվեցին: Նույնպես մեկ թափով գլխատվեցին յերկրորդն ու յերրորդը:

Բավական քանակությամբ ողին, վոր խմել էր դահիճն ամրապնդվելու համար, իր ազդեցությունը ցույց տվեց... Կացինը կանգ առավ չորրորդ դատապարտվածի վոսկրում: Դահիճը յերկրորդ անգամն է անհաջող խրփում... Միայն յերրորդ թափից հետո գլուխը թռավ իրանից:

Դա ուժեղ հուզում առաջացրեց նույնիսկ ներկա յեզոզ վոստիկանների մեջ, և հարբած դահիճն ավելի անվստահ դարձավ: Նա դողում էր ամբողջ մարմնով, նրա մատները ջղաձգաբար սեղմում էին կացնի կոթը: Հինգերորդին նույնպես նա գլխատեց կացնի յերկրորդ հարվածից հետո միայն:

Մահվան դատապարտվածներից վերջինը մնացել էր յերիտասարդ հեղափոխական Յոսիֆ Ենգելը: Փաշխտական դահիճները, վորոնք առանձնապես ատում էին Ենգելին, նրան ստիպեցին ականատես լինել իր հինգ ընկերների զարհուրելի մահապատժին: Նա անվախ քայլեց դեպի կռուամնատեղին: Դահիճի արյունոտ մի հարված— և հերոսական գլուխը գլորվեց ավազի մեջ...

Այդ վեց յերիտասարդ բանվորների գազանական սպանությունը այնքան ցնցող էր հանդիսականների մեծ մասի համար, վոր

նույնիսկ մի քանի վոստիկաններ ջղաձգական նոպաներ ունեցան, և ամբողջ վոստիկանական ջոկատը բացահայտ կերպով հրաժարվեց հետագայում մասնակցել մահապատիժներին:

Հակառակ ամենուրեք տարածված տեղորին, ՄՈՊՏ-ի անլեզալ կազմակերպությունը Գերմանիայում շուտով թռուցիկներ բաց թողեց Կլինգելյուցի բանտում կատարված արյունոտ սպանությունների մանրամասն նրկարագրությամբ: Այդ թռուցիկները հարյուրներով տարածվեցին Քյոլնում, նրանք ձեռքից-ձեռք էյին տրվում: Քաղաքի բանվորական ազգաբնակչության մեջ այդ մահապատիժը վիթխարի կատաղություն առաջացրեց: Շատ կանայք և աղջիկներ թողին նացիոնալ-սոցիալիստական կուսակցության շարքերը:

Բանտի հաստ պատերի միջով, սվինների անտառի միջով դուրս պոսթկացին Յոսիֆ Ենգելի մահապատժից առաջ արտասանած վերջին խոսքերը: Այդ խոսքերը լսեցին խաբեյության ճանապարհով Փաշխտների շարքերը գրավված բանվորները, վորոնք առանց այդ էլ կասկածում էին իրենց ուղիի ճշտության վրա: Յոսիֆ Ենգելի խոսքերը թափանցեցին հեղափոխական պրոլետարիատի միլիոնավոր մասսաների մեջ և էլ ավելի խտացրին նրա շարքերը դարչնագույն մարդասպանների դեմ մղվող պայքարում:

— Կամա՛ց, սատանան տանի: Ի՞նչ ես այդպես շտապում:

— Դու յերեակայում ես, վոր այդ այդքան պա՞րզ ե: Լուսամուտը ժանդոտել ե: Հապա ինքը փորձիր, և այն ժամանակ կտեսնես:

Անաղմուկ, վոտքի ծայրերի վրա, համարյա չերեկալով մուժ ձեղնահարկի խափարում, յերկու տղամարդու կերպարանքներ փոխում են տեղերը: Մի վարկյան յերեկում ե դեպի շեղ լուսամուտը պարզվող ձեռքի ուրվադիծը՝ Այդ ձեռքը զգուշությամբ տնտղում ե շրջանակը:

Գիշերային լուսթյան մեջ նորից ե հնչում լուսամուտի շրջանակի ձոխնչը:

— Սպասի՛ր, մի հարվածով ջարդեմ: Թե չե մինչև վաղն ել գլուխ չենք բերի:

Մեկ անգամ ել դեպի սեին տվող ձեղնահարկի լուսամուտն ե պարզվում մի ձեռք, բռնում ե սողնակը և ուժեղ սեղմում դեպի վեր: Լուսամուտն աղմուկով բացվում ե:

— Սատանա՛ն տանի, ի՞նչ աղմուկ...

Մի առ ժամանակ յերկուսն ել, շունչը պահած, ահանջ են դնում շրջապատող խափար

րի լուսթյանը: Հետո նրանցից մեկն անցնում ե նեղ անցքով: Թեք կտուրից չընկնելու համար նա ստիպված ե ամուր բռնել շրջանակից:

— Տո՛ւր դրոշակը:

Կիսախավարի միջից յերեկում ե անձեվ մի փաթթոց: Կտուրի վրայի մարդը վերցնում ե այն: Նա կտուրի վրա փորսոզ ե տալիս: Քամու թափը քիչ ե մնում նրան ցած շարտի: Նա իրեն պահում ե միայն մի ձեռքով, վորովհետև մյուս ձեռքով պահել ե փաթթոցը: Վերջապես, հասնում ե դրոշակաձողին և ձեռքով շոշափում պարանը:

Գիշերվա կեսին փայտի վրա յերեկում ե կտավը:

Կարմիր լինելով, նա սեվին ե տալիս աստղազարդ յերկնքի Ֆոնի վրա: Տժգույն ու տարտամ փայլում են վոսկեգույն տառերը դրոշակի վրա:

Մարդը դանդաղ սողում ե դեպի հարկասենյակ (տանիքի տակի սենյակ) լուսամուտը և մտնում ե հարկասենյակ:

— Պատրաստ ե, — շշուկով պատասխանում ե նրան մի ձայն խավարից:

— Ա՛յ թե հիանալի կլինի վաղն առավոտյան...

— Իրավացի յես... Բայց մենք սրանով չպետք ե հանգստանանք: Կարմիր դրոշակը լուկ ազդանշան ե մի այլ, ավելի դժվարին դորձի:

Հիմա պետք է լարենք մեր բոլոր ուժերը, վորպեսզի ջոկատի խոչոր գործամասեր յեւրոյթներ ունենան իրենց ամենորջա պահանջները բավարարելու համար: Գիտես, չե՞, ի՛նչ է ասում կուսակցութիւնը...

— Իհարկէ: Մեր գլխավոր խնդիրն այն է, վոր զինվորական լայն մասաներին առաջ մղենք այն պայքարում, վոր մղում են նրանք որվա ամենաանհետաձգելի մասն պահանջները բավարարելու համար: Այդ մասին գրված է նաև թերթի վերջին համարում...

Հարկատենյակում լուռութիւն է թիրում: Բայց լուսամուտից ներս է լցվում գիշերվա սառնորակ ողբ...

Առավոտ:

Պարետի բեխերը սարսափից ցցվում են: Նա չի հավատում իր աչքերին և ապուշ կրտրած սեփեռակի նայում է կտրան: Հենց այդպես ել կա: Նա չի սխալվել: Զորանոցի կտրանը ծածանվում է կարմիր դրոշակը:

Նորակոչիկները, բակում շարքի կանգնած, ժպտում են: Այդ բոպեյին նրանց վրա վոչ վոք ուշադրութիւն չի դարձնում: Նրանք կարող են նույնիսկ խոսել իրար հետ:

— Այսպիսի պրյոմի յերեմի չեյիբ սպասում, չե՞:

— Այդ ի՞նչպես է հաջողվել նրանց:

— Յես դեռ առաջ ել լսել եյի, վոր Պլով-

զիվի իններորդ հրետանային գունդը կարմիր է, բայց չեյի հավատում...

Վերջապես, հրամանատարը վորոշում է ընդունում: Նա դիմում է նորակոչիկներին հավասարված շարքին:

— Դեպի՛ գորանոց...

Ձինվորները վեր են թռչում թախտերից և շարք կանգնում: Շենքն է մտնում հրամանատարը մի քանի սպայի ուղեկցութեամբ:

— Այս խայտառակութեան մեղավորներն անմիջապես առաջ դա՛ն, — հնչում է հրամանը:

Վոչ վոք տեղից չի շարժվում:

— Անիծված շնե՛ր: Բոլորիդ կշղթայեմ, յեթե չասեք, թե ո՛վ է մեղավորը:

Դարձյալ լուռութիւն...

Հրամանատարը շնչում է սպաների հետ: Հանկարծ նրա դեմքը պայծառանում է:

— Պարզե՛լ ձեռքերը:

Սպաների խումբը շրջում է զինվորների առջևով, ուշադրութեամբ զննելով յուրաքանչյուրի պարզված ձեռքերը:

Կոշտ, չորացած ձեռքեր, վոր վկայում են ծանր աշխատանքի մասին: Բանվորների և գյուղացիների ձեռքեր: Նրանցից մեկի յեղունգների տակ ինչ-վոր բան փայլեց: Չնայած խնամքով լվացված լինելուն, յեղունգների տակ մի քիչ մնացել էր այն վոսկեգույն

փողին, վորով պատված էյին դրոշակի տա-
ռերը:

— Պյոտր Վելչև: Ուրեմն այդ դու յես
յեղել, շան վորդի: Յեվ կհատուցես:

Յերկու զինվոր հրացաններն ուսին տա-
նում են քսան յերկու տարեկան զինվոր Պյոտր
Վելչևին:

⊗

— Այս ի՞նչ բան է, — զինվորը զարմացած
նայում է թղթի թերթը, վոր գտնում է իր
թախտի վրա՝ արշավանքից վերադառնալիս:

Նիկոլան վերցնում է թուղթը: Նրան
չըջապատում են զինվորները: Նրանք նույն-
պես իրենց ձեռքին ունեն այդպիսի թուղթիկ-
ներ:

Յես նոր զուգարանումն էյի: Այնտեղ ել
պատին այդպիսին կա փակցրած:

Նիկոլան սկսում է կարդալ. «ընկեր զին-
վորներ... Մեր սիրելի ընկեր Պյոտր Վելչևը
Փաշխտական զինվորական դատարանի կող-
մից մահվան է դատապարտված: Մեր զորա-
նոցի կտրան դրոշակը մի ազգանշան էր ուժե-
ղացնելու այն պայքարը, վոր մենք պետք է
մղենք: Այդ պայքարում Պյոտր Վելչևը միշտ
գնում էր առաջին շարքերում... Նա միշտ
պայքարում էր մեր իրավունքների համար...»

Կարդացողին ընդհատում են բացական-
չությունները.

— Ճիշտ է, նա միշտ հոգում էր մեր մա-
սին և ոգնում էր մեզ...»

— Հիշո՞ւմ ես, յերբ նեխած միս տվին,
նա նույնպես...»

— Յերբ լեյտենանտը Յորդանի յերկու
ատամները փչրեց, նա, Պյոտրը, իսկույն
սոսց...»

— Իսկ ի՞նչպես էր պնդում, վոր զորանո-
ցի ողբ փոխեն:

— Կամաց, թողեք կարդա:

Նիկոլան շարունակում է. «...և դրա
համար, ընկեր զինվորներ, մենք բոլորս
պետք է հանդես գանք պաշտպանելու Պյոտր
Վելչևին: Մեկը բոլորի համար, բոլորը մե-
կի համար: Թույլ չտա՛նք սպանել Պյոտր
Վելչևին»:

Դարձյալ աղմուկ է բարձրանում:

— Մենք պետք է վորեվե բանի ձեռնար-
կենք...»

Ազատություն Պյոտր Վելչևին:

⊗

Հրամանատարը դժվարին դուրսյան մեջ
է: Նա շփոթված շարժվում է կալանավորի
խուցում աթոռին նստած, նրա աչքերի ար-
տեանունքները հուզմունքից ցնցվում են:

Վերջի վերջո խոհեմ յեղի՛ր, Վելչև՛վ:
Պարզապես չեմ կարող հասկանալ, թե ինչո՞ւ
չես ուզում ստորագրել դիմումը:

Պյոտորի դեմքը խիստ և ինքնանստիմ
արտահայտութիւն ստացաւ:

— Դուք ծեծեցիք և խոշտանգեցիք ինձ,
վոր մատնեմ իմ ընկերներին... Յես վոչ վո-
քի չմատնեցի: Դուք ինձ մահվան դատապար-
տեցիք այն բան համար, վոր յես կոմունիստ
եմ ու բանվոր, հիմա ել ուղում եք, վոր թո-
ղութիւն խնդրեմ: Վո՛չ:

Նա բզաւում և ուղղակի հետ-հետ դնա-
ցող հրամանատարի յերեսին:

— Յես թողութիւն չե՛մ խնդրի: Յես
արդեն ասացի ձեզ, թե ի՛նչ եմ ուղում: Հա-
վաքեցեք ամբողջ գորախումբը և ինձ գնդա-
պահարեցեք զինվորների աչքի առաջ:

⊗

— Ռազմա-դաշտային դատարանի պարոն
անդա՛մ, յես կարող եմ միայն կրկնել այն,
ինչ արդեն հաղորդել եմ իմ գրավոր գեկու-
ցազրում. տրամադրութիւնը զինվորների
մեջ այնպիսին և, վոր դժվար և վորեմբ բանի
համար յերաշխաւորել, յեթե դատավճիռն ի
կատար ածվի:

Հեռանտալարի մյուս ծայրից գալիս և
հուզված մի փնչոց.

— Բայց ի սեր աստուծո, պարոն կապի-
տա՛ն, ի՞նչ անեմ:

Նա չի ուղում ստորագրել բարձրագույն
ինստանցիային ուղղված խնդրագիրը:

— Միք մոռանա, խնդրեմ, վոր մենք յե-

62
բեկ զորանոցում դարձյալ գտանք անլեզալ
թերթի մի համար: Մենք ձերբակալեցինք
մի քանի զինվորի: Վոչ վոք իբր թե վոչինչ
չգտի... Յես ուղակի հուսահատութիւն մեջ
եմ:

— Լավ, յես կխոսեմ պարոն զինվորական
միւնիստրի հետ:

⊗

Վերջապես, Նիկոլային հաջողվում և իր
խոսքը լսելի դարձնել.

— Այդպես մի՛ գոռացեք, տղերք, թե չե
չեմ շարունակի կարգալ:

Զինվորների ուրախ բացականչութիւն-
ները լսում են, և Նիկոլայն շարունակում և.
«Մահապատիժը, վորին դատապարտված եք
Պլովդիվի իններորդ հետևակ գնդի զինվոր
Պյոտոր Վելչևը կոմունիստական պրոպագան-
դի մեղադրանքով, փոխարինված և ցմահ
տաժանակիր աշխատանքով»:

ԱՐԿԱՆՁԱՍԻ ՓՈՐՔԻԿ ԲԱՂԱԲԸ

Ամբոխն ավելի ու ավելի յե մոլեգնում :
Ում վոր սուր ձայնը խլացնում է մյուս բոլոր
ձայները :

— Մա՛հ կարմիրներին :

Ջահերի լույսի տակ չարագուշակ փայլում են սպիտակ վերարկուները և յերեսի վրա քաչված կնգուղները (վեղարները), վորոնց վրա ուժգին աչքի յեն ընկնում աչքերի համար շինված մութ կտրվածքները :

Իլիովիլի շերիֆը, վոտքերը լայն լաց արած, կանգնած է բանտի դռան առաջ : Նրա դեմքի վրա ցրվում է ժպիտը : Մտածմունքի մեջ խորասուղված նա դիտում է սպիտակ կերպարանքների յեռուզեռը, վորոնք չըջապատում են իրեն, մոլեգնում, թափահարում ջահերը, բարձրացնում ձեռքերը : Յեվս մի քանի վայրկյան, և նա մեկ կողմն է քաչվում :

Բանտի դուռը լայն բացվում է, և ամբոխը հեղեղի պես լցվում է բանտի բակը : Շերիֆը գնում է առջևից, մարդկանց ճանապարհ գույց տալով :

Ունցը արդեն բացված է : Անկյունում

կծկված պաղել և յերիտասարդ մի բանվոր : Նրա աչքերը սարսափից լայնացել են : Շընչառությունն արագացել է : Աղաղակներն ու վոտքերի դուփյունը գնալով մոտենում են...

— Այստե՛ղ, կտրիճնե՛ր, նա այստեղ է...

Կալանավորին կոպիտ կերպով բռնում ու քաշ են տալիս : Հարվածների կարկուտ է տեղում անպաշտպան այդ եյակի վրա, յերբ նրան սանդուխքով քաշ են տալիս բակը :

— Մենք քեզ ցույց կտանք, թե ի՛նչպես կազմակերպել սևամորթներին, — բղավում են գաղանացած ձայները :

— Ի՞նչպես ես դու համարձակվել սպիտակամորթ տեղովդ կապվել սևամորթ անասունների հետ :

Հարվածներից արդեն անզայացած գուհին նրանք կապում են ավտոմորիլին : Միացվում է մոտուռը : Ջահերը ձեռքերին բռնած սպիտակ կերպարանքներով չըջապատված ավտոմորիլը դանդաղ շարժվում է տեղից :

Ավտոմորիլը կապված պատանու մի քանի մետր քարշ է տալիս գետնի յերեսին, հետո պատանին, որորվելով, վոտքի յե կանգնում և վազում մեքենայի հետեվից :

Ահա քիչ է մնում, վոր նա վայր ընկնի, բայց պինդ ձգված պարանը նրան առաջ է քաշում : Ամբոխը քշում է նրան հրացանների կոթերով և գավազաններով :

Ահա նրանք քաղաքի ծայրամասերումն

են: Անտառի յեզր: Չահերը լուսավորում են սարսափելի մի պատկեր: Ծառից մի նեզր և կախված: Նրա յերիտասարդ դեմքը ծոմովել և անմարդկային տանջանքներից: Բերնից կախ է ընկել կապտած լեզուն: Վտաքերը կծկված են դեպի վեր, բայց այդ չի ոգնել, ցածում վառված խարույկը վտաքերն այրել է մինչև ծնկները:

— Ա՛յ, տե՛ս: Քո բարեկամներից մեկն է կախված — կապված մարդու յերեսին բղավում է շոֆերի կողքին նստած շերիֆը:

— Նրան կախել կողքին, — անցնում է ազմուկն ամբոխի միջով:

— Վո՛չ, պետք է կպրով ծեփել և փետրազարդել, — բղավում են մյուսները:

Ավտոմոբիլը կանգ է առնում: Մեկ ակընթարթում պատանու մարմնի վրայից պոկում են հագուստները: Մի քանի մարդ բարձրանում են ավտոմոբիլը և դուրս են գլորում տաք կպրով լցված տակառը: Յեռացող դանդախով նրանք ծեփում են անպաշտպան յերիտասարդին, հետևելով, վոր մարմնի վոչ մի մասը չմոռացվի, նույնիսկ աչքերը, բերանը և ականջները:

Նա դեռևս փորձում է ուղղվել և կրքոտաբար բացականչում է.

— Կեցցե՛ հեղափոխական արհմիությունը, — բայց կուպրը լցվում է նրա քիթն ու բերանը: Նահատակի ձիչերը թուլանում են և

շուտով բոլորովին լուսմ: Նա գիտակցությունը կորցնում է:

Այժմ գազանացած ամբոխը նրա վրա փետուրներ է թափում, վայր է նետում և նրա մարմինը վտաքի հարվածներով գլորում գետնի յերեսին: Փետուրները կաշում են կպրին, և շուտով գետնի վրա պառկած կերպարանքի մեջ մարդն անճանաչելի յե դառնում:

Մեկ անգամ ել ցնցվող մարմնի վրա տեղում է ձեռքի և վտաքի հարվածների տաքափը: Հետո ամբոխը ցրվում է: Ամեն ինչ խաղաղվում է:

Մի քանի ժամ անց թփերի մեջ խշրտոց է լավում: Ինչ վոր մարդիկ կամաց սողոսկում են դեպի հեծեծացող պատանին և տանում են նրան:

— Սառանան տա՛նի: Ինչի՞ համար ենք ձեզ շերիֆ նշանակել:

Բլխավիլի շերիֆի սենյակում նստած են մի քանի պլանտատորներ: Նրանք հուզված խոսում են:

— Գործադուլը շարունակվում է արդեն յերկու ամիս, և յեթե վոչինչ չպատահի, մենք ստիպված կլինենք տեղի տալ:

Վերջապես, շերիֆը վորոչեց խոսել.

— Չգիտեմ, թե ել ի՛նչ կարելի յե անել: Յերբ այդ բանդան սկսեց միանալ այդ նգովյալ «Մանր արենդատորների հարաֆային

միութեան» մեջ, մենք մի քանի կարմիրները
կարող ծեփեցինք և փետրազարդեցինք...

Արենդատորները համակրաբար որորում
են գլուխները:

— Իրանից հետո նրանք բոլորը վռնգվե-
ցին շրջանից: Չեմ հասկանում, թե ի՛նչպես,
բայց, չնայած դրան, այժմ Բլիտվիլում
բանվորների և արենդատորների իննսուն տո-
կոսը կազմակերպված է միութեան մեջ:

Պլանատորներից մեկը նրան ընդհատում
է դայրույթից դողացող ձայնով.

— Ապա մեկ պատկերացրե՛ք, սպիտակ-
ները միանում են սևամորթ անասունների
հետ...

Շերիֆը շարունակում է.

— Այո՛, այդպիսի է: Բայց համաձայն-
վեցեք, վոր այդ իմ մեղքը չէ: Դուք չեք կա-
րող նաև ինձ պատասխանատու դարձնել գոր-
ծադուլի համար: Մենք արդեն իսկ լինչի դա-
տաստանի յենք յենթարկել չորս կարմիր ա-
ռաջնորդների: Այժմ նրանք կարող են գործա-
դուլներ կազմակերպել միայն դժողքում:

Ընդհանուր ծիծաղը խլացնում է նրա
խոսքերը:

— Բայց գործադուլը շարունակվում է:
Չգիտեմ, թե ել ի՛նչ կարող եմ անել: Տղեր-
քը ամուր կապված են և իրար ոգնում են:

Դեռ յերկար խորհրդակցում են պլանատա-
տորները և մի քանի անգամ բանը հասնում

կրքոտ վեճերի, մինչև վոր հանգում են վո-
րոչ վճռի: Վերջապես նրանց միջև համաձայ-
նություն կայացավ: Գործադուլավորների
առաջադրած պահանջների մի մասը պետք է
բավարարվեր:

— Իսկ հիմա, պարոնա՛յք, յես ձեզ կարող
եմ ուրախացնել, — խոսում է դարձյալ շե-
րիֆը. — դուք գիտեք, վոր հունվար ամսին
ինձ վրա կրակեց մի սևամորթ անասուն: Յես
այն ժամանակ ձերբակալեցի յերկու տղայի՝
Կլեյտոնին և Կարուտերին: Դժբախտաբար,
չկարողացա նրանց ստիպել խոստովանելու:
Աստված վկա յե, բավական ծեծեցի նրանց:
Բայց նրանք լուկ բացահանչում եյին իրենց
լողունգները սևամորթ և սպիտակամորթ
բանվորների ընդհանուր պայքարի մասին:
Յես արի այն ամենն, ինչ ինձանից եր կախ-
ված, բայց նրանք իրենց մեղավոր չճանաչե-
ցին, իսկ ապացույցներ յես ել վոչ մի կերպ
չկարողացա ճարել:

— Ե՛հ, վոր ի՛նչ, — անհամբեր ընդհա-
տում է մի պլանատատոր:

— Հիմա բոլորովին այլ է: Մի կին...

Ա՛հ, հասկանալի յե. — քրքջաց ունկըն-
դիրներից մեկը:

— Մի սպիտակամորթ կին, պարոնա՛յք,
պատրաստ է վկայություն տալ, վոր գերեզ-
մանոցում իր վրա հարձակվեցին սևամորթնե-
րը և բռնաբարեցին...

Քնկոտ հակվում են յերդվյալների դլուխները, և նրանց անմիտ հայացքները շրջում են սենյակում: Միապաղաղ հնչում է դատարանի նախագահի ձայնը.

— Տիկին Տերրիի ցուցմունքները, իհարկե, դատարանի համար ավելի մեծ նշանակութուն ունեն, քան չորս վկաների հավաստիացումները, վորոնք պնդում են, թե հիշյալ յերեկոյան յերկու մեղադրյալները նրանց հետ թուղթ էյին խաղում և հեռու էյին դեպքի վայրից: Այդ չորս վկաները նույնպես նեղրեր են: Հասկանալի յե, վոր նրանք աչխատում են աջակցել վոճրագործների արդարացմանը... Այս հիման վրա յես Ռաբլ Կլեյտոնին և Զիմ Կարուտերին մահվան եմ դատապարտում...

Ժողովի նախագահության մեջ նստած են սեւամորթ և սպիտակամորթ բանվորներ: Խոսում է մի սպիտակամորթ: Բարձր հնչում է նրա ձայնը.

— Յեվ դրա համար, ընկերներ, անհրաժեշտ է ուժեղացնել պայքարը յերկու անմեղ յերիտասարդ նեղրերի ազատության համար... Արկանդասի դերագույն ատյանը նոյեմբերի 20-ին հաստատեց մահվան դատալճիւր... ՄՈՊՐ-ի կազմակերպությունն Ամերիկայում միասնական ձակատ է ստեղծել «սեւամորթների պաշտպանության ազգային»

ասոցիացիայի» և մի շարք նեղրական ընկերությունների հետ: Այդ միասնական ձակատը պետք է հազարավորներին և տասնյակ հազարավորներին կազմակերպի պայքարելու Կլեյտոնի և Կարուտերի ազատազրման համար:

Գնդացրի համաչափ ճարճատյունը հանկարծ ընդհատվեց: Մրից սեւացած մատները, վորոնք սեղմում են գնդացրի վայրիջույց լլծակը, թուլանում են: Ձեռքը դանդաղ ընկնում է ցած և սեղմվում կրծքին: Մատները մեկ անգամ ել են ջղաձղաբար սեղմվում: Մրի միջից ծորում է արյունը: Ձեռքը քարանում է անշարժ:

Արդան վախեցած ծովում է ընկերոջ վրա: Մազերի խճճված մի փունջ թափվել է ճակատին: Կտրուկ շարժումով նա մազերը հեռ է ձգում:

Ընկերը մեռած է: Նա անշարժ պարկած է մյուսների կողքին: Արդա Լաֆունդեն մեռնակ է մնացել մեռելների մեջ:

Մի ակնթարթ նա չգիտեր, թե ինչ անի: Դեռ նրա ձեռքումն է փամփուշտների մի պահունակը, բայց գնդացրը լուռ է:

Արդան իր շուրջն է նայում: Նա տեսնում է իր շուրջը ընկերների կուռ յեկած դիակները, դեպի Ովիեղոյի հյուսիսային կայարանը տանող նեղ ձորակը:

Ոտարերկրյա լեզեոնի վախկոտ շնե՛ր... Մինչև այժմ, չնայած վերջին կրակոցին հետեվող լուռությանը, նրանցից վոչ վոք չի համարձակվել գլուխը դուրս հանել: Յեվ մի՞թե այդ ուռ սպիտակ գվարդիականներից կարելի չէ արիություն սպասել:

Արդան նորից է պահվում գնդացրի վոչ մեծ վահանակի հետեվը և բռնում է վայրիջույց լլծակը: Լուռությունը ճնշում է նրան, բայց նա պետք է պահպանի փամփուշտները: Դրանք վերջինն են:

Հիմա նրանից է կախված բազմաթիվ մարդկային կյանքերի բախտը: Նա իր հիշողության մեջ մեկ տնտղում է վերջին ժամերի իրադարձությունները. անողոք պայքարը, վոր բռնկվեց 1934 թվի հոկտեմբերի 14-ին Ովիեղոյում, յերբ աստուրիական կարմիր բանակը ստիպված եր յեղել պաշտպանվել գեներալ Լուպեց Ռխաոյի 40,000 զինվորներից:

«...Մենք նահանջում ենք դեպի հանքերի և հանքահորերի շրջանը: Դուք ձեր վրա ծանրը լսնդիր եք վերցնում: Այստեղ գնդացրի մոտ դուք պետք է դիմանաք, ինչքան ուժերդ կրավականացնի... դրանից է այժմ կախված

ամեն ինչ: Դուք պետք ե խանդարեք սպի-
տակներին իսկույն հետևելու մեզ: Մենք
հույս ենք դնում ձեր արիության վրա...» —
այդպես եր հրահանգը: Արագ, առանց մի
րոպե կորցնելու, հարկավոր եր քննարկել
ամեն ինչ: Տասը կոմյերիտականներ Արդայի
հետ միասին մնալով Ուլիեղոյի հյուսիսային
կայարանի մոտ գտնվող ձորակում, գիտեն,
թե ի՞նչ պետք ե անեն:

Տեղը հաջող եր ընտրված կարմիր բանա-
կի նահանջը պաշտպանելու համար: Մի քանի
ժամ շարունակ կոմյերիտականներն իրար հե-
տևվից հետ ելին մղել ոտարյերկրյա լեզեոնի
գրոհները: Իրար հետևից ընկերներն ընկել
եյին:

Արդան վերջինն եր...

Հետեվում, փողոցի շրջադարձում, ուր
պահված ե թշնամին, զգուշությամբ յերե-
վում ե մի գլուխ: Արդայի փողբիկ աղջկա նը-
ման նիհար մարմինը ցնցվում ե:

Լուսթյունը սիրտ ե տվել լեզեոներներին:
Նրանք սկսում են կամացուկ սողալ դեպի
գնդացիքը: Արդան սպասեց, մինչև վոր
նրանք մոտեցան բավարար տարածության
վրա, և սեղմեց վայրիճույց լծակը: Տրա-տա-
տա-տա, — աշխատեց գնդացիքը: Իրար հե-
տևից, ասես հնձվելով, վայր թափվեցին
սողացող կերպարանքները:

Դրանք վերջին գնդակներն եյին:

Լեզեոներներից մեկը բղավում ե.

— Դադարեցրու կրա...

Գնդակը, Արդայի գնդացրի վերջին գըն-
դակը կտրում ե խոսքը լեզեոների բերնում...

Այդ խոսքն այլևս յերբեք չի արտասանվի:

Գնդացիքը դարձյալ լռեց: Նահանջելու
պատրաստված լեզեոներները կանգ առան:
Քսան հողի սվինները հորիզոնադիր նեա-
վեցին դեպի Արդան:

Այլևս միտք չունի պահվել գնդացրի
վահանակի հետևը: Արդան վտարի յե կանգ-
նում, դուրս ե դալիս գնդացրի հետևից: Նա
բաց ե անում բլուզի կուրծքը:

— Դե՛հ, սպանեցե՛ք ինձ, փողորմելի
վախկոտնե՛ր, ի՞նչ եք սպասում...

Յերկու վոսայուն գործելով լեզեոներ-
ները մոտենում են: Արդան նայում ե նրանց
արնակալած աչքերի մեջ: Արդայի շրթունք-
ներն արհամարհաբար սեղմված են: Վերջին
անգամ նա հետ ե նետում ձակատից մազերի
անհնադանդ փունջը:

Բարձր և հստակ հնչում են Արդայի
վերջին խոսքերը.

— Կեցցե՛ հեղափոխությունը: Կեցցե՛
կոմունիզմը:

Մի քանի սվին միաժամանակ խրվում են
նրա կուրծքը: Նա դանդաղ իջնում ե գետնին:

Արդայի աչքերը լայն բացված են: Վերջին
մարող հայացքը նա հառում է Աստուրիայի
վառ-կապույտ յերկնքին:

ԱՏՈՆԻՈ ԱՐԳԵՅԻ ՀԱՂԹԱՆԱԿԸ

Առաջին որն ամենից դժվարն էր: Յերբեք
Անտոնիոն չէր հավատա, վոր այն ջրալի
չիլան, վորով իրեն կերակրում եյին ահա ար-
դեն տասնչորս որ, կարող է այդպիսի քար-
չողական ուժ ունենալ:

Այսոր առավոտյան նա սննդադուլ հայ-
տարարեց և այդ մասին իրազեկ դարձրեց իր
բանտապահին: Հիմա նա պառկած է կեղտոտ,
պատառոտված ներքնակի վրա «Լա Կարանա»
բանտի ստորյերկրյա խուցում և աշխատում է
չնայել ապուրամանի կողմը, վորը, չնայած
նրա բողոքներին, խուցումն է թողել վերա-
կացուն:

Մեկ անգամ ել նա մտքովն անց է կաց-
նում վերջին որերի իրադարձությունները:
Նրան թվում է, վոր արդեն անսահման շատ
ժամանակ է անցել այն որից, յերբ նա սլի-
նեղների իր խմբի հետ կազմակերպեց Հավան-
նայի*) դպրոցականների գործադուլը: Նրանք
դպրոցից դպրոց եյին դնում և յերեսխաներին

*) Գլխավոր քաղաքը Կուբա կղզում:

դուրս բերում դասարաններէց: Սպիտակա-
մորթ և սևամորթ յերեխաները սեղմ շար-
քերով քայլում եյին փողոցում: Նրանց թիվը
գնալով ավելանում էր: Գործադուլն ընդհա-
նուր դարձաւ: Ուսուցիչները նույնպէս գոր-
ծադուլ հայտարարեցին: Դպրոցականները
պահանջում եյին տաք նախաճաշ և ձրի դա-
սադրքեր ու տետրակներ, ուսուցիչները՝
ամիսներով չտրված աշխատավարձի վճա-
րում:

Հետո շարժմանը միացան պետական ծա-
ռայողները: Իսկ մի քանի օրից հեղափոխա-
կան արհմիությունների հայտարարած գըլ-
խավոր գործադուլն արդեն համակեց հար-
յուր հազարավոր բանվորների և ծառայող-
ների:

Հավանաջի բուրժուական թաղամասերից
մեկում ցույցի ժամանակ գործադուլավորների
և զինվորների միջև ընդհարում տեղի ունե-
ցավ: Ուրիշների թիվում ձերբակալվեց նաև
կոմյերիտական Անտոնիո Արչէն:

Ձինվորները նրան տարան «Լա Կարանա»
բերդը և նետեցին մութ նկուղը: Տասնչորս օր
նա կատարելապէս մենակ էր մնացել: Վոչ
վոք չէր հարցաքննել նրան, մեղադրանք չէր
ներկայացրել: Այն ժամանակ նա վորոչել էր
աննդադուլ հայտարարել:

Դանդաղ սահում էր ժամանակը: Հակա-
ռակ իր կամքին Անտոնիոն տենչալի հայացք
էր նետում խավարի մեջ հագիվ նշմարվող

կերակուրով լեցուն ապուրամանի վրա: Հետո
նա վճռականապէս վեր կացավ և կերակուրը
թափեց անկյունը: Հիմա նա շատ ավելի
հանգիստ էր, թեև քաղցած ստամոքսն ա-
ռաջվա պէս կծկվում էր: Կեսօրին նա ուժ-
ունեցավ վճռականորեն հրաժարվել ճաշից:
Ջրօսանքի ժամանակ ընկերոջ ականջին չչըն-
ջաց, վոր սննդադուլ է սկսել: Բայց վերակա-
ցուն բղավեց նրա վրա, և ընկերը չկարողա-
ցավ պատասխանել նրան:

Հետո, որվա մնացած մասում Անտոնիոյի
մտքերն ահամա վերադառնում եյին ուտելի-
քին: Նրա յերեւակայության առաջ գծվում էր
ամեն տեսակ կերակուր: Առաջ հաճախ էր
պատահել անցկենալ Հավաննայի հարուստ
թաղամասերով: Հիմա նա պատկերացնում էր
այն ուտելիքները, վոր այն ժամանակ տեսել
էր ցուցափեղկերում:

Մյուս առավոտյան նա իրեն թուլացած
զգաց և որվա մեծ մասը թախտի վրա պառ-
կած մնաց: Վոչ վոք չմտով նրա խուցը:
Բանտապահը նույնիսկ զբոսանքի դուրս չը-
բերեց նրան:

Յերրորդ օրը Անտոնիոն սկսեց սուր ցա-
վեր զգալ ստամոքսում: Նա աչքերը փակ
պառկած էր թախտի վրա և հառաչ էր ար-
ձակում:

Կեսօրին յեկավ բանտապահը և նստեց
նրա անկողնի վրա:

— Գիտե՞ս, թե ինչ ոչին հանեցիր: Քեզ-
նից հետո սննդադուլ հայտարարեցին «Լա
Կաբանա»-յի բոլոր քաղաքական կալանա-
վորները: Չգիտես ինչպես այդ իմացել են
Հավաննայում, և այսօր թերթերն արդեն
բղավում են այն մասին, վոր այնտեղ ել հինգ
հարյուր քաղաքական կալանավորներ սննդա-
դուլ են հայտարարել: ՄՈՊՐ-ը թուուցիկներ
ե-բաց թողել:

Այս լուրն ամբողջը նրա ղիտավորու-
թյունը շարունակելու պայքարը: Հիմա նա
գիտեր, վոր ազատության մեջ գտնվող ըն-
կերները գիտեն իր սննդադուլի մասին:

Չորրորդ որը նա ե'լ ավելի թուլացավ,
բայց ցավերը դադարեցին: Նա իրեն ազատ
ու թեթև եր գգում, ինչպես յերբեիցե:
Քաղցը նրան արդեն չեր տանջում, և նա
ամենևին չեր մտածում ուտելիքի մասին:

Անսպասելի կերպով խուցի դուռը լայն
բացվեց, և մի քանի հոգի ներս մտան:
Նրանցից մեկը նրան պարզեց մի բաժակ կաթ:
Անտոնիոն բացասաբար գլուխը շարժեց:

— Խմի՛ր, — ասաց նա նրան, — հիմա դու
ազատ ես:

Մյուսն ավելացրեց.

— Մենք քեզ ազատում ենք, վորովհետև
դեռ շատ ջահել ես:

— Վո՛չ, ճիշտ չե, վոչ թե նրա համար,
վոր ջահել եմ, այլ նրա համար, վոր դուք

վախենում եք բանվորներից, — ընդհատեց
նրան Անտոնիոն:

⊠

Յերբ նավակը, վորով Անտոնիոյին
բանտից տանում էին Հավաննա, մոտեցավ
ափին, նա տեսավ, վոր ափին բազմություն
եր հավաքվել: Մարդիկ ինչ-վոր բան էին
բղավում: Յերբ նավակը մոտեցավ, նա լսեց
հետևյալ խոսքերը.

— Կեցցե՛ մեր հերոս Անտոնիոն: Ուռա՛:

ՏՈՒՆԿ-ՊԻՆՅԻ ԳՅՈՒՂԱՅԻՆԵՐԸ

Յերբորդ որը յերկուսն ել մեռան: Նրանցից մեկի, Չան-Շինի լավագույն ընկերոջ, տասնինն տարին նոր եր լրանում: Նախքան ճանապարհը շինելը, գյուղացիները պետք ե չորացնելին հողը: Նրանք մինչև ծակները խրվում եյին փափուկ կավի մեջ, և որական տասնվեց ժամ արևն անխնա այրում եր նրանց գլուխները, թուլացնելով ուղեղը:

Մինչ ճապոնացի սպաները տանը նստած բրնձի ողի եյին կոնծում, մանջուրացի զինվորները բավական տանելի վերաբերմունք եյին ցույց տալիս գյուղացիներին: Բայց յերբ սպաններից մեկնումեկը յերևում եր, զինվորները, պատժից վախենալով, սկսում եյին կոպիտ վարվել գյուղացիների հետ: Դրա համար ել վոչ վոքի չեր զարմացնում այս հանգամանքը, վոր որական մի քանի գյուղացիներ եյին մեռնում:

Լաո-Սենը տնքալով ուղղվեց և իր ձեր,

խորշումս գեմքը դարձրեց Չան-Շինին:

— Մեր յեղբայրներից լուր ստացե՞լ ես, — շնջաց նա:

— Վոչ, արդեն յերեք որ ե վոչ վոքի չեմ տեսնում:

Նրանք դարձյալ ծովեցին, աշխատանքի վրա:

83

Յերկու ճապոնացի սպա քայլում եյին գյուղի փողոցով: Նրանց դեմ դուրս վազեց մի փոքրիկ սղա: Նա ողապարիկ եր բաց թողնում և այնքան տարված եր, վոր չնկատեց սպաներին: Պատահաբար նա փակեց նրանց ճանապարհը: Նրանցից մեկը վտաքի մի հարվածով նրան մեկ կողմը շարտեց: Յերեսան լաց լինելով պառկած մնաց կավաշեն խրճիթի մոտ:

— Կեղտո՛ւտ սերունդ, — նկատեց սպան տատմների միջով:

— Ինձ այլ բան ե անհանգստացնում, — շարունակեց ընդհատված խոսակցությունը յերկրորդը: — Զինվորները, թվում ե, անհուսալի յեն դառնում: Կարմիր բանդիտների գեմ ուղարկված պահակախումբերը ձեռնունայն վերադարձան: Այնպես ե յերևում, վոր վորևեկերպ միացել են նրանց: Շինարարության վրա գտնվող գյուղացիները լկտիանում են, իսկ զինվորները հարկ յեղած խոտությունը չեն ցուցաբերում:

— Այսօր ճապոնացի կապիտանը սպանեց
Լինկ-Վուլֆի կնոջ, — շնչաց իր հարեանին
Չան-Շինը: Վերջինս ե՛լ ավելի իջեցրեց գլու-
խը և բա՛հն ուժգնութեամբ խրեց կավի մեջ:

— Նա բրնձի արան եր հերկում: Կապի-
տանը մոտեցավ և սկսեց հայհոյել այն բանի
համար, վոր նա շինարարութեան վրա չի: Նա
հայտարարեց, թե ստիպված է հերկել իր
յոթը յերեխաներին կերակրելու համար:
Հենց դրա համար էլ նրան զնդակահարեց:

Այդ գազանական փաստը շուտով հայտնի
դարձավ բոլոր գյուղացիներին, վորոնք ամե-
նածանր հարկադիր աշխատանքն էյին կատա-
րում ուղղմական ճանապարհաշինարարութեան
գծով: Համբերութեան բաժակը լցվեց: Յերբ
մոտեցավ ճապոնացի սպան և նրանց մեջքերի
վրա շաչեց բամբուկի գավազանը, Լաո-Սենը
բղավեց.

— Ոտարյերկբյա շո՛ւն, դեռ յերկա՞ր
պիտի մեզ տանջես:

Չինվորները տարան տասնյոթ գյուղա-
ցու: Գյուղում բանտ չկար, և նրանց բոլորին
միասին փակեցին մի կավաչեն խրճիթում:
Սպայի հրամանով խրճիթից դուրս բերին
ամեն ինչ, մինչև խոկ խոիրները: Կայանավոր-
ները սեղմ նստած, էյին կեղտոտ հատակի
վրա:

— Ի՞նչ գիտես կարմիրների մասին, —
հարցնում է սպան:

Չան-Շինը հեծեց: Սպան վոլորում է նրա
մատները: Մատների արանքում խրված են
բանբուկի ձողեր: Լսվում է ջարդոտվող վո-
կորների ճռճոտը: Տրաքում է կաշին և ար-
յուն է գալիս:

— Յեռ գիտեմ, վոր կապ ես պահում
կարմիրների հետ:

— Սխալ է: Յերբեք նրանց հետ չեմ յե-
ղել, — հռոպում է Չան-Շինը:

— Վաղը ձեզ բոլորիդ կգնդակահարենք:
Յեթե ասես, թե լեռներում ո՞ւր են պահված
կարմիրները, կյանքդ կչնորհեմ, — հանկարծ
տոնը մեղմացնելով ասում է սպան:

— Ի՞նչ կարող եմ ասել, յերբ վոչինչ
չգիտեմ, — պատասխանում է Չան-Շինը:

— Չան-Շինն ինձ ասաց, վոր մենք նրանց
կգտնենք յերեք ուռենիների մոտ գետի դարձ-
վածքում, — շնչում է փոքրիկ Լին գինվոր-
ներին:

Այնքան մութն էր, վոր նրանք խաշխա-
փելով էյին առաջ գնում: Գետն այնպես էր
աղմկում, վոր կարիք չկար առանձնապես
ձայնն իջեցնելու:

Թփի տակից հանկարծ դուրս յեկավ
հրացանը ձեռքին մի մութ կերպարանք:

— Ո՞ւմ եք փնտրում:

Լին առաջ յեկավ:

— Յես Չան-Շինի քույրն եմ, իմ հետինները մանջուրացի գյուղացիներ են: Մերոնցից են... Չան-Շինին և տասնվեց ուրիշ գյուղացիների յերեկ ձերբակալեցին: Վախենում ենք, վոր նրանց գնդակահարեն վաղը: Դուք պետք ե ոգնեք մեզ:

— Հետեվեցեք ինձ, — ասաց կարմիր պարտիզանը:

⊗

Յերբ լուսաբացին զինվորները Լաո-Սենին խրճիթից դուրս բերին, գյուղացիները չգիտեին, վոր վերջին անգամն են տեսնում նրան: Չան-Շինը դժվարությամբ ուղղվեց և մոտեցավ փոքրիկ լուսամուտին: Նա տեսավ, թե ի՞նչպես ծերունի Լաո-Սենին դուրս բերին բակը և ծունկի չոքեցրին յերեսը դեպի պատը դարձրած:

Կապրալն ատրճանակը ձեռքին մոտեցավ նրան: Ծերունի գյուղացին վերջին անգամ բարձրացրեց գլուխը:

Կնրչե՛ն ոտարյերկըյա կեղեքիչները: Կեցե՛ ազատությունը:

Նա ավելի վոչինչ չկարողացավ ասել... Կապրալը կրակեց նրա ծոծրակին: Լաո-Սենի գիակը փոխեց գետնին:

Ձիու վոտնաձայն լսելով, ճապոնացի սպաներն ահաբեկ նետվեցին դեպի դուռը:

Մի առժամանակ նրանք վոչինչ չկարողացան նշմարել. ամեն ինչ փոշու ամպով եր պատված: Միայն յերբ ձիավորները ձիերից ցած թռան, սպաները տեսան, վոր դրանք կարմիր պարտիզաններն են:

Կապիտանն արագ վերադարձավ բանր զինվորներին կարգադրություն անելու համար: Բայց նա տեսավ, վոր բակի խորքում մի քանի զինվորներ հրացանների կոթերով ծեծում էին հաստափոր կապրալին, իսկ մյուսները հանդիստ զիտում էին: Մեկ ակնթարթում նրանց չըջապատեցին պարտիզանները:

Պարտիզաններն ափսոսում էին զնդակները և սպաներին խփում էին իրենց լայնաբերան դանակներով: Հետո զինվորների ուղեկցությամբ պարտիզանները գնացին դեպի այն տունը, ուր փակված էին գյուղացիները: Նրանք ջարդեցին փականքը և քացաղանչեցին.

— Ընկերներ, դուք ազատ եք:

ԿԱՐՄԻՐ

ԴՐՈՇ

Դուրը ճուռաց... Սանդուղքի տակի մութ վորմնախորշում աղամարդու յերկու կերպարանք ավելի պինդ սեղմվեցին պատին: Բայց չուտով առաջին հարկից յեկող վոտնաձայները լռեցին: Հիմա նրանք սիրտ արին դուրս գալ մութ գավիթը: Նրանցից մեկը ժամացույց նայեց:

— Հինգ րոպե ել կա:

Վոստիկանությանը հայտնի յեր, վոր, չնայած Լեհաստանում մորեզնող տեուրին, բանվորներն անլեզալցույց են նախապատրաստում նոյեմբերի 7-ի համար: Սակայն, բոլոր ջանքերն իմանալու, թե վորտեղ ե դա տեղի ունենալու, անհաջող անցան: Դրա համար ել նոյեմբերի 7-ին ամենուրեք դրված եյին ուժեղ պահակախմբեր, և բոլոր վոստիկաններն հրամայված եր շարունակ աչալուրջ լինել: Վոստիկանների աչքովն եյին ընկնում մեծ թվով բանվորներ, բայց դրանք փոքրիկ, ամենուրեք ցրված խմբեր եյին:

Հետզհետե այդ խմբերն ավելի ու ավելի

եյին ձգվում դեպի կենտրոնական հրապարակը: Այդ ամենը տեղի յեր ունենում այնքան աննկատ, վոր գրեթե վոստիկանության ուշադրությունը չեր գրավում: Շատերն անհետանում եյին տներում և բակերում, մյուսները մտնում եյին գարեջրատուն և պատվիրում եյին մի բաժակ գարեջուր՝ հաճախ վերջին փողով:

Հրապարակում վոչ վոք չկար, այնպես վոր, վոստիկանական պահակախմբերն այդտեղ կանգ չեյին առնում և հանգիստ շարունակում եյին ճանապարհը: Մութ գավիթում պահվածներից մեկը դարձյալ ժամացույց նայեց:

— Ժամանակն ե, — կամաց ասաց նա իր ընկերոջ:

— Հուսով եմ, վոր ամեն ինչ լավ կզնա, — շնջաց մյուսը, և յերկուսով դուրս յեկան հրապարակ: Այնտեղ առաջիկա պես հանգիստ եր ու ամայի:

Նրանք դեռ-դեռ նայեցին:

— Բայց տարօրինակ ե, վոր մինչև հիմա դեռ վոչ վոք չկա:

— Ընդհակառակն, լավն ել այդ ե: Դու հիմա բավական մարդ կտեսնես: — Նա գրպահից հանեց սուլիչը և դրեց բերնին: Հնչեց սուր սուլոցը...

Հրապարակն իսկույն մարդկանցով լըցվեց: Նրանք վազում եյին ամեն կողմից — հարեման փողոցներից, տներից, գարեջրատներից, մոտակա պարկից: Մի րոպե ել չեր ան-

ցել, և արդեն հինգ հարյուրից ավելի մարդ կար: Նրանց մեծ մասը յերիտասարդ բանվոր-բանվորուհիներ էյին: Նրանք շարվեցին չորս շարքով: Առջևում կանգնածներից մեկը գրպանից հանեց կարմիր կտավը, մյուսը փեշի տակից դուրս բերեց ձողը: Շարքերի առջևից ալ բոցի պես ծածանվում էր կարմիր դրոշակը: Նույնպիսի դրոշակներ յերեվացին նաև յերթի ուրիշ տեղերում: Կարմիր Փոնի վրա պարզորոշ կերպով անջատվում էյին սպիտակ տառերը— «Ներո'ւմն բոլոր քաղկալանավորներին»:

Յերբ շարքերը շարվեցին, հզոր թափով հնչեցին հեղափոխական յերգերը:

Բայ լուսամուտներից ահաբեկ զարմանքով ցուցարարներին էյին նայում քաղքենիները: Մի քանի բոպեյից ցուցարարները շուտ յեկան զեպի բանվորական թաղամասի նեղլիկ փողոցները: Այստեղ նրանց խանդավառութեամբ դիմավորեցին և վողջունեցին բոլոր լուսամուտներից: Շատերը միացան ցուցարարներին:

Հազիվ էյին շարքերը ծովել փողոցի անկյունը, յերբ ցուցարարների վրա հարձակվեց վոստիկանական մի շոկատ: Յերգեցողութունն ընդհատվեց: Սևղմված շարքերը քանդվեցին: Մի քանի վայրկյանից վոստիկանները շրջապատվեցին զայրագին բռնացող մարդկանց մատուցով: Վոստիկանները ձգտում էյին ցու-

ցարարների ձեռքից խլել դրոշակները, բայց մարդկանց հոծ պատը չէր թողնում նրանց:

Վոստիկաններն սկսեցին անգլխարեն ծեծել դրոշակները պաշտպանող բանվորներին, փորձեցին ձերբակալել և տանել նրանց: Կատաղի կռիվ բռնկվեց, ձերբակալվածներին տեղն ու տեղը ազատեցին: Կրակոցներ լավեցին: Սպանվեցին մի քանի բանվոր, և նրանց մեջ մի ջահել աղջիկ:

Հեռվից հնչեց ավտոմոբիլի սուլը: Այդ ձայնն ավելի ու ավելի յե մոտենում. վոստիկաններն ողնական ուժ են ստանում: Մի քանի ցուցարարներ, դրոշակները զրպաններում, իսկ դրոշակաձողերը փեշերի տակ պահելով, փորձեցին փախչել:

Բանվորներից մեկը հապճեպով ծալեց իր դրոշակը և հանձնեց մի փոքրիկ, նիհար տղայի:

— Պահի'ր և փախի'ր ինչքան կարող ես չուտ: Աշխատիր, վոր քեզ չտեսնեն:

Մոտեցող ավտոմոբիլը դեռ չկանգնած, դուրս թռան վոստիկանները և հարձակվեցին բանվորների վրա: Կռիվը շուտով վերջացավ... Վիրավորներին են քարշ տալիս: Ձերբակալվածներին են կապում ու ծեծում:

Կարմիր դրոշակներն ու լողունգներով պատված կտավներն անհետացան: Վոստիկանութունն իզուր վազվեց և փնտրեց ամբողջ փողոցներում: Վոջինչ չավին նաև ձեր-

բակարկածները ու վերավորների խուզարկութ-
յունները:

⊗

Մի տարի անցավ... Դատարանի առաջ
կանգնած է մի բանվոր: Նրան մեղադրում են
Լեհաստանի կոմկուսակցության պատկանելու
մեջ: Մեղադրյալների նստարանի վրա նրա
կողքին նստած է նիհար, դժգույն մի պատա-
նի, նրա վորդի Լյուցիանը:

Հոր և վորդու խոսակցությունը մի տարի
առաջ, ցուցարարների և վոստիկանության
ընդհարման ժամանակ, աննկատ չեր անցել:
Լյուցիանին հաջողվել էր դրոշակը փրկել,
բայց վոստիկանը միտքն էր պահել նրա դեմ-
քը: Հիմա նա հոր հետ միասին կանգնած է
դատարանի առաջ: Հայրն արիաբար ու կա-
յուն կերպով պաշտպանում էր հեղափոխա-
կան համոզմունքները: Փոքրիկ Լյուցիանը նա-
յում է նրան և պարծենում, վոր այդպիսի
հայր ունի: Նա աշխատում է նույնպես հան-
դիստ պատասխանել: Նա զարմանքով է լսում
դատավորի խիստ ձայնը.

— Մեղադրյալի խելացի պատասխանները
Լեհաստանի պատմության և բնագիտության
վերաբերյալ հարցերին վկայում է այն մասին,
վոր նա լիովին պատասխանատու չե իր ա-
րաքների համար...

Փոքրիկ ընդհատում դատավճիռը հայ-
տարարելուց առաջ: Հետո նույն միալար ձայն-

նը կարդում է դատավճիռը. «...Կոմունիս-
տական պրոպագանդի համար դատապար-
տվում ե ութ տարվա տաժանակիր աշխատան-
քի... տասնչորս տարեկան մեղադրյալ Լյու-
ցիանը մինչև չափահաս դառնալը ուղարկվում
է ուղղիչ տուն»:

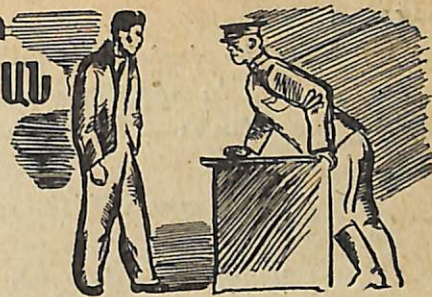
Մինչև ուղղիչ տունն ուղարկվելը, Լյու-
ցիանը պետք է նստի տաժանակիր աշխատան-
քի բանտը գողերի ու մարդասպանների հետ
միևնույն խուցում: Դեռևս դատարանում
նրա աչքերի առաջ հորը շղթայի յեն զար-
կում: Չնայած շղթաներին, նա բռնում է
վորդու ձեռքը, և յերկուսով—հայր ու վոր-
դի— պահակների ուղեկցությամբ թողնում
են դատարանի դահլիճը:

Բաժանվելիս, հայրն ամուր սեղմում է
Լյուցիանի ձեռքը: Հիմա նրանք չեն տեսնվի
չատ տարիներ: Հայրը կհյուծվի տաժանակիր
աշխատանքում, իսկ Լյուցիանը՝ «ուղղիչ
տանը»: Այստեղ դաստիարակները և ուսու-
ցիչները նրան կծեծեն ու կտանջեն, աշխա-
տելով նրան դարձնել հնազանդ ու յերկչոտ
քաղքենի: Բայց Լյուցիանը յերբեք չի մոռա-

նա հզոր ցույցը և հոր ձեռքի վերջին ամուր
սեղմումը, — նա իբր ամբողջ կյանքում կմնա
հեղափոխական...

ՅԱՂՈՆԱՅԻ ԿՈՄՅԵՐԻ ՏԱԿԱՆ ԻՅՈՒԿՈՆ

Իցուկին շատ զարմացավ, յերբ մի անգամ
գիշերվա կեսին նրա մոտ յեկավ Նաչիմուն:
Այսօր նա դարձյալ տասներկու ժամ աշխատել
է մետաքսի գործարանում և Նաչիմույի հետ
միասին յեղել տպարանում: Յերբ նրանք
վերջացրին թուղցիկներ տպագրելը, արդեն
խորունկ գիշեր էր: Վերադառնալով, նա,
հոգնածությունից ուժասպառ, նետվեց խախրի
վրա, ուր ցերեկը քնում էին նրա փոքր
յեղբայրները: Հիմա նրանք աշխատում էին
ուռամբի գործարանի գիշերային հերթափո-
խում:

Նաչիմուն ստիպված յեղավ յերկար բազ-
խել թղթի փոքրիկ լուսամուտը, մինչև վոր
Իցուկին արթնացավ: Վերջապես, բարեկամը
ներս թողեց նրան: Նրանք կողք-կողքի նըս-
տեցին խախրի վրա: Համոզվելով, վոր
Իցուկիի ծնողները և մյուս յեղբայրները ու
քույրերը շարունակում են քնել, Նաչիմուն,
հանգստանալով, կամացուկ շնջաց:

— Նազամոն և Հիրոշին ձերբակալված են...

Իցուկին վախեցած բռնում է նրա ձեռքը:

— Ինձ ել քիչ մնաց բռնեյին, — շարունակեց Նաչիմոն: — Իսկ յես մոտս թուղցիկներ ունեյի:

Իցուկին դողդոջուն շրթունքներով շշմուշաց.

— Վաղն առավոտյան գինվորները ճակատ են մեկնում:

— Բայց յես այսօր պետք է տեղափոխեմ տպարանը: Հավանաբար Հիրոշի քրոջ տանն էլ խուզարկություն կատարվի:

— Բայց գինվորները վաղն են մեկնում, — հուզմունքից ձայնը բարձրացրեց Իցուկին: Նաչիմոն փակեց նրա բերանը:

— Իցուկի, դո՛ւ, միա՛յն դու կարող ես զբաղվել թուղցիկներով: Արդեն ուշ է, պետք է շտապել:

⊗

Առանց վոչ մի բան ասելու, Իցուկին վերցրեց թուղցիկների կապոցը և թազցրեց հազուստի տակ: Ականջ դնելով ամեն մի շրջյունի, նա վազ տվեց մոտ նրբանցքներով: Մի անցորդ նկատելիս՝ նա սեղմվում էր սրտին և անշարժ սպասում, մինչև վոր փողոցը նորից ամայանար:

Ահա և տեսակավորման կայարանը: Նա ճարպկորեն մազլցեց պատի վրայով և թեթևացած շունչ քաշեց: Այն գնացքը,

վորը գինվորներին Տոկիոյից Ոսակու յեր տանելու, դեռևս կանգնած էր կիսակայարանում:

Նա ուշիուշով նայեց ամեն կողմ: Ինչ-վոր տեղ, գլխավոր կայարանի մոտերքում, լույս էր յերևում և լավում էյին շոգեքարչների սուլոցները: Բայց այստեղ, տեսակավորման կայարանում, ամեն ինչ հանդիստ էր և մթությամբ պարուրված:

Արագ, բայց դգուշ նա հասավ գնացքին: Ի՛նչ անհաջողություն — բոլոր վագոնների գոները փակ էյին... Հանկարծ նա նկատեց մի բաց լուսամուտ: Յերկու-յերեք անգամ պոկվեց, մինչև վոր նրան հաջողվեց վագոն մտնել: Նա հանեց թուղցիկները և ցրեց վագոնում: Հաջորդ վագոնի լուսամուտը փակ էր: Նա թուղցիկները ներս դրեց դռան տակի ձեղքից: Դարձյալ կիսաբաց մի լուսամուտ...

Այն ժամանակ, յերբ Իցուկին ուզում էր մտնել նաև այդ վագոնը, խավարից դուրս վազեցին ինչ վոր մարդիկ և բռնեցին նրան: Հուսահատ մի շարժումով նա պոկվեց կառչուն ձեռքերից և փախավ: Նրան սկսեցին աղմուկ աղաղակով հետևել:

Ահա՛ կայարանը շրջապատող պատը: Անսպասելի կերպով վտառը սայթաքեց, մի առ ժամանակ նա փորձեց վտառի վրա մնալ, բայց ընկավ և գլուխը խփելով ուրսերին՝ գիտակցությունը կորցրեց:

— Դարձյալ այս նզովյալ կոմյերիտականները: Արդեն ջախջախված ե յերկու տպարան, այս գիշերը ձերբակալված ե մի ամբողջ բանդա, և չնայած դրան... «Մի՛ք կովի չինացի յեղբայրների դեմ: Ձեր թշնամիները վոչ թե չինացի բանվորներն են, այլ ճապոնացի կապիտալիստներն ու ֆեոդալները...»: Հա՛-հա՛-հա՛...

Իցուկին դժվարությամբ բաց ե անում աչքերը: Գլուխը սաստիկ ցավում ե, և նա յերկար ժամանակ չի կարող հասկանալ, թե ի՛նչ ե պատահել իր հետ և վո՛րտեղ ե գտնվում ինքը: Նա պառկած ե մի մեծ, վառ լուսավորված սենյակի հատակին: Գրասեղանի առաջ նստած են զինվորական տարազով յերկու մարդ: Նրանցից մեկը, արմունկներին կռթնած, աչքը հառել ե մի կետի: Մյուսը ձեռքումն ունի թուուցիկը և կարդում ե առանձին հատվածներ.

«Մի՛ թե Մանջուրիայի գրավումից հետո մեզանում կարիքը պակասեց: Վո՛չ, դուք պակաս չեք քաղցում, քան առաջ...»:

Մյուսն ընդհատում ե.

— Յե՛վ գիտե՞ք ի՛նչն ե ամենից ցավալին, կապիտա՛ն: Այս թուուցիկները վոգևորում են զինվորներին: Մենք շատ ուշ գլխի ընկանք, վոր փակ վագոններն ել ելին նետված: Ձինվորները ձեռքից-ձեռք են խլում: Ով կարդալ

չգիտե, խնդրում ե, վոր ուրիշները կարդան...

Նրա աչքն ընկավ Իցուկիի վրա:

— Ա՛, տղան ուշքի յե յեկել: Դե՛հ, հիմա մենք կտեսնենք...

Նա բռնեց Իցուկիի ոճիքից և բարձրացրեց հատակից: Իցուկին ի վիճակի չեք վոտքի վրա կանգնելու, գլխի խորը վերքից արյուն եր ծորում:

— Վո՞րտեղից ես վերցրել թուուցիկները:

Իցուկին լուռ եր: Նա մտածում եր իր բարեկամ Նաչիմուլի մասին. «Նա, իհարկե, արդեն կարողացել ե տպագրական մեքենան իր տունը փոխադրել: Նաչիմունն միակն ե ամբողջ խմբից, վորին չեն ձերբակալել, վորովհետե նրան վոչ վոք չի ճանաչում»:

Հանկարծ նա ցավից բզմվում ե: Ձինվորականը, վոր բռնել եր նրա ոճիքից, ամբողջ ուժով բռունցքով խփեց նրա յերեսին: Իցուկին ցավից չկարողացալ ուշքի գալ: Արյունն արդեն ժայթքում եր քիթ ու բերանից:

— Հիմա կասե՞ս, — ասաց զինվորականն ստամոքսի միջով:

Իցուկին շարունակում եր լուռ: Նա լուռ եր նաև այն ժամանակ, յերբ նրան քաշ տվին մյուս սենյակը և բանբուկե գավազաններով ձեռքիցին մինչև գիտակցությունը կորցնելը:

Մի նոր անտանելի ցավ Իցուկիին ստիպեց աչքը բաց անել: Նրա կոկորդը ջղաձգաբար սեղմում էյին ինչպիսի մեկի մատների մահացու սեղմումով: Այն մարդուն, վոր հիմատանջում էր նրան, նա առաջին անգամն էր տեսնում: Նա սպայի համազգեստ էր հագել:

— Հիմա կխոսե՞ս վերջապես: Վո՞րտեղ ե տպարանը:

Դա կես դիշերին էր: Ամբողջ շենքում մեռելային լուսթյուն էր տիրում: Միայն այն սենյակը, ուր նրան հարցաքննում էյին, լուսավորված էր:

Իցուկիի գլուխը ծանր ընկավ կրծքին: Ականջները վժժում էյին: Աչքերի առաջ կարմիր շրջանակներ էյին լողում: Նա շնչում էր հեիհե:

Հակոտի պես կիսեղգեմ, յեթե չստես, — մանչում ե սպան:

Կարմիր շրջանակները Իցուկիի աչքերի առջև վորոշակի ձև են ստանում... Նախ նա տեսնում է Նաչիմույի դեմքը... Հետո դնացքը... Վագոնների մեջ նստած են զինվորները և թուուցիկ են կարգում, իր թուուցիկները... Նրանք ժպտում են իրեն...:

Նրան դարձյալ խեղդում են մահացու սեղմումով: Անողնախան մի շարժումով նա փորձում էր ձեռքը բարձրացնել... Զինվորների դեմքերը, վորոնց նա հենց նոր այնպես

պարզ տեսնում էր, անհետանում են... նրանց փոխարեն Իցուկիի աչքերի առաջ դարձյալ պարում են կարմիր բծերը: Նրանք ավելի ու ավելի արագ են պտտվում:

Հետո իջնում ե խավարը...

Սպան մատները բաց ե անում: Իցուկիի մեռած փոքրիկ մարմինն ընկնում ե հատակի վրա:

**ԳԱՂԱՓԱՐԸ
ԿՅԱՆՔԻՅ
ԹԱՆԳ**

Գլուխը փաթաթված էր թաշկինակով, վորը ծածկում էր պատառոտված ախանջները: Դեմքը ներկայացնում էր միակտուր արյունավա մի զանգված: Աչքերը լցվել էյին: Քիթն ու բերանն այնքան էյին ուռել, վոր ծոված էյին թվում: Շրթունքի մի կտոր կտրված էր: Փորձության ժամանակ ջարդված ձեռքը անկյանք կախված էր վիրակապի վրա: Առողջ ձեռքով նա հենվում էր ճաղի վրա, վոր շրջապատում էր մեղադրյալների նստարանը:

Դա 1934 թվի հուլիսի 24-ին էր Վիեննայի գինվորական դատարանի նիստում, ուր լսվում էր 22 տարեկան շուգրունդական Ժողեֆ Գեռլի և նրա ընկեր Ռուդոլֆ Անցրեկի գործը: Նրանց մեղադրում էյին այն բանում, վոր նրանք պայթեցրել էյին ազգանշանը Դանուբի ափի յերկաթուղագծում և փախչելիս կրակել էյին վոստիկանության վրա:

Դա այն ժամանակ էր, յերբ ընդհատակի պայմաններում կազմակերպությունից կտրը-

ված առանձին հեղափոխական բանվորները կարծում էյին, թե տեռորի ճանապարհով կարելի յե պրոլետարիատին մորլիզացիայի յենթարկել պայքարելու համար:

— Մեղադրյալ Գեռլ, ի՞նչ ունեք ասելու:

Մեղադրյալը դանդաղ շուռ ե տալիս իր այլանդակված դեմքը դեպի վկաների նստարանը, ուր նստած են 15 վոստիկաններ:

Նա դժվարությամբ ե արտասանում բառերն իր ուռած շրթունքներով:

— Նրանք ինձ ծեծեցին և տանջեցին:

Նա բարձրացնում ե սեղմված բուռնցքը, նրա ձայնն ամրանում ե:

— Դա, վոր նստած ե այս ծայրից յերկրորդը, տեսուչը, ուեցինե մահակով խիեց գլխիս: Դատավորը նրան խստիվ ընդհատում ե:

— Բավական ե: Իհարկե, դարձյալ ծեծեցին և տանջեցին: Դուք դարձյալ այդ հեքյաթներն եք պատմում...

Դահլիճում շարժում... Դատավորը, հրաժարվելով ընդունել ծեծի այդքան աղներե փաստը, զարմացնում ե նույնիսկ համապատասխան կերպ ընտրված այդ հասարակությանը:

— Վոճոադործության այդ միտքը դուք ինքնուրու՞նյն կերպով հղացաք, թե՞ վորևե մեկը ներշնչեց:

— Վոչ վոք, այդ ամբողջապես իմ միտքն

ե, — պատասխանեց Գեռլը հաստատուն ձայնով:

Ուշադրություն չդարձնելով դատավորի կատաղի դոռոցների վրա, նա պատմեց, թե ի՞նչպե՞ս եր տեղի ունեցել գործը. նրան վոչ-վոք չե՞ր ոգնել, վոչ վոք դրա համար չպետք է տուժի: Նա գիտե, վոր կոմունիստական շարժումը դեմ է նման գործողություններին:

Դատավորը նոր հարց է տալիս.

— Դուք գիտե՞՞յի՞ք, վոր նման վոճուագործությունը պատժվում է մահով:

— Ինձ համար գողափարն ավելի թանգ է, քան կյանքը:

Ժամը հինգից քսան ըսպե անց մեղադրությաներին կարդացին մահվան դատալծիւր: Յերեք ժամ տասը ըսպեյից հետո այդ դատալծիւր պետք է ի կատար ածվեր:

«...Մեր վերջին ժամերն են: Շուտով յես և Ռուզոն կմահապատժվենք: Բայց մեր մըտքերը ձեզ հետ են: Մենք հույս ունենք, վոր դուք շուտով մեր հայրենիքը կտեսնեք այնպես, ինչպես ցանկանում եք տեսնել: Մենք հանգիստ ենք նայում մահվան աչքերին, վորովհետև մեռնում ենք, վորպես սոցիալիզմի գինվորներ, և գիտենք, վոր ոգնում ենք ուրիշներին պայքարելու յերջանիկ ապագայի համար: Շարունակեցե՛ք պայքարել և

բոլոր ուժերը դրեք սոցիալիզմի կառուցման համար...»:

Կնոջ գալուստն ընդհատեց գրողին: Նա հանդիստ եր, նամտածում եր իր ընկեր շուքրունդականների մասին, վորոնք ապրում և աշխատում էյին այժմ մեծ և ազատ Խորհրդային Միության մեջ: Նա նետվեց կնոջ ընդառաջ:

Կինն իրեն խոսք եր տվել հանգիստ լինել, բայց տեսնելով մահապարտի համազգեստը և կապտած, ուռած դեմքը, նա բացականչեց...

Նրանց տրամադրության տակ կար ընդամեն մի քանի ըսպե:

Դու ներումն կստանաս, քեզ պետք է ներումն չնորհեն...

Նրա դեմքի վրայով մի ժպիտ սահեց:

— Նրանք պե՛տք է քեզ ներումն չնորհեն, այլապես յես ձեռք կբարձրացնեմ ինքս ինձ վրա:

Այստեղ նա լրջացավ:

— Լիզա՛, դու ուզում ևս վերջին ըսպեներին խլել իմ հանգիստը: Խոսք տուր ինձ, վոր քեզ հետ վոչինչ չես անի: Դու՛ւ յես ինձ տվել այն ամենն, ինչ գեղեցիկ է յեղել իմ կյանքում: Շնորհակալ եմ քեզ դրա համար: Հիմա դու պետք է շարունակես պայքարը սոցիալիզմի համար: Վողջույն հաղորդիր ընկերներին: Թող նրանք չմոռանան, թե ինչի՛ ընկերներին: Թող նրանք չմոռանան, թե ինչի՛ համար յես տվի կյանքս: Գիտեմ, դուք կհասնեք դրան:

Չինովնիկը նայեց ժամացույցին:
— Վերջացրեք, ժամանակը լրացավ:

Մահապատժից կես ժամ առաջ Անցրեկն խմանում է ներման մասին:

— Իսկ Գե^ուլը, — հարցնում է նա:

— Վո'չ, նա կրակել է վոստիկանի վրա:

Անցրեկը բղավում է խելագարի պես.

— Ինձ հարկավոր չե՞ ձեր ներումը: Յես էլ եմ կրակել: Յեթե դուք նրան կախելու յեք, ինձ ել կախեցեք նրա հետ միասին:

Գեուլի վերջին խոսքը դատարանում պատճառ դարձավ Անցրեկի ներման: Լսելով, վոր իր ընկեր Անցրեկը կախողան չե հանվելու, նա մոռացավ իր սեփական վիճակը: Նրա ջարդված դեմքը փայլում էր ուրախությունից: Բայց շուտով կասկածը պատեց նրան:
— Չեմ հավատում, ուզում եք ինձ մխլթարած լինել:

Նա բանտապահին խնդրեց նայել, թե բակում իրո՞ք միայն մեկ կախողան կա:

Արդեն ժամը ութն է: Դատավճիորը հայտարարելուց հետո յերեք ժամ է անցել: Սվիտովոր հրացաններով զինված զինվորները դուրս յեկան բանտի բակը: Բերին Ժողեֆ Գեուլին: Նա տեսավ միայն մեկ կախողան, և նրա աչքերը փայլեցին ուրախությունից:

Յոթը ըոպե նա պետք է կանգներ, մինչև վոր դատավորը կարգար մեղադրական ակտը և կարգադրել սկսել մահապատիժը: Հետո հանգիստ ու արիաբար նա գլուխը մտցրեց ողակի մեջ:

Վիեննայի փողոցներում ցույց ելին անում բանվորները: Բանտի ամբողջ շենքը շրջապատել էլին զինված վոստիկանների շղթաները: Պրատերում, Գեուլի տնից վոչ հեռու, վոստիկանությունը ձերբակալեց ցուցարարներին:

Շտրեյերմարկում յերկու հազար բանվոր, ի նշան բողոքի յեռորյա գործադուլ հայտարարեցին:

Կարմիր ոգնությունը տասնյակ հազարավոր անլեզալ թուղցիկներ եր տարածում և մասաներին մորլիզացիայի յեր յենթարկում բողոքելու:

Վիեննայի արվարձանի փողոցներից մեկը շատ տարիներ առաջ կոչվել էր վոմն Գեուլի անունով: Ոգտագործելով այդ պատահական զուգատիպությունը, մահապատժից մի քանի որ հետո բանվորները հետեվյալ պլակատը կախ տվին. «այս փողոցն այսպես է կոչված ի հիշատակ հեղափոխական բանվոր Ժողեֆ Գեուլի, վորին արյունարբու կառավարությունը մահապատժի յենթարկեց 1934 թ. հուլիսի 24-ին»:

Վեճը համալսարանի զլխավոր մուտքի մոտ գնալով ավելի կատաղի յե դառնում: Մի քանի ուսանող, վորոնք դեռևս հավատում են թե ուկիտորը կպահի իր տված խոսքը, շերմորեն պաշտպանում են իրենց տեսակետը:

—Նա ինքը վրդովվեց, յերբ Վիչեգրադում համակենտրոնացման ճամբար բաց արին ուսանողների համար: Յերբ նա իմացավ, վոր հիվանդ ուսանողներին ստիպում է յին ծանր աշխատանք կատարել, իսկույն պատրաստակամութիւն հայտնեց զնալ աշխտեղ ու անձամբ հետազոտել դրութիւնը:

—Նա հաստատապես խոստացավ մեզ Բերդարդ վերադառնալուն պես դալ համալսարան և մեզ պատմել...—Պոսք ե վերցնում մյուսը:

Մյուսները ծիծաղում են:

—Չարժե այդ մասին մտածել: Մենք ինքներս նրան ստիպեցինք զնալ աշխտեղ: Նա խոստացավ Վիչեգրադի մասին մեզ հաշիւ-

տվութիւն տալ՝ վախենալով, վոր մենք նորից գործադուլ կկազմակերպենք:

Պոսակցութիւնն ընդհատվեց... Մի քանի Փաշխատ ուսանողներ փորձում են մտնել համալսարան, բայց գործադուլավորների պահակախմբերը հրաժարվում են բաց անել դուռը, և Փաշխատները ստիպված հեռանում են:

Յերկրորդ հարկի լեկցիոն մեծ դահլիճում հավաքվել են 400 ուսանողներ: Նրանք լիակատար լուութիւն են պահպանում, յերբեմն միայն շշուկներով ընդհատելով: Այստեղ անսովոր հուզմունք ե տիրում: Լսարանում այսօր հավաքվել են զանազան Փակուլտետների՝ փիլիսոփայական, բժշկական, բայց ամենից ավելի իրավաբանական Փակուլտետի ուսանողները:

Մի ժամից ավելի բոլորը համբերութեամբ սպասում են ուկիտորի գալուն: Հեռգհեան բոլորի համար պարզ ե դառնում, վոր նա չի գալու: Ուսանողներից մեկը ամբիոն ե բարձրանում և ժողովը բաց ե անում:

Մինչև հիմա նրան սպասեցինք, ավելի սպասել չենք ուզում...

Մինչ այդ դահլիճն ավելի ու ավելի յեր լցվում: Ավելի քան 600 ուսանող խոնված են նստարանների վրա և լեցնում են նստարաններին արանքները: Հռետորները փոխարինում են միմյանց: Հանդես են դալիս բոլոր ուղղու-

Լուսամուտներից ուսանողները հետևում են վոստիկանության գործողություններին: Պարկով գեպի շենքն են ուղղվում 40 հոգուց բաղկացած մի խումբ վոստիկաններ: Նրանք հեծաններ և սանդուղքներ են բերում, վորպեսզի դրսից մտնեն շենքը: Փողոցի կողմից շարժվում են ժանդարմական յերեք զորամասեր: Բոլորը զինված են հրացաններով:

Ուսանողներն անցնում են յերկրորդ հարկը: Ժանդարմներին հաջողվում է հեշտությամբ մտնել առաջին հարկը, բայց հենց վոր մոտենում են յերկրորդ հարկը պաշտպանող բարիկազներին, ուսանողները նրանց ուժակոծում են ամեն տեսակ առարկաներով՝ նրատարաններով, աթոռներով, թանաքամաններով... Շշկված և վախեցած ժանդարմները նահանջում են: Մի քանիսը վիրավորված են: Նրանց փոխադրում են հիվանդանոց:

— Ընկերներ, զիմացե՛ք:

— Լսեցի՞ք, ինչպես ժանդարմը բղավում էր, թե «այսօր արյուն է հոսելու»...

— Բայց մենք նրանց հախիցը յեկանք: Տեսա՞ք ինչպես փախան...

Աղմուկը դարձյալ հանդարտվում է: Նոր հարձակում թշնամու կողմից: Ժանդարմները սեղմ շղթայով մոտենում են բարիկազին՝ հրացանները հորիզոնադիր բռնած:

Ուսանողները գտնում եյին դեռ, թե այդ

արվում է լոկ իրենց վախեցնելու համար: Բայց առանց վորևէ նախազուշացման վորոտաց համազարկը... Մի առժամանակ ամեն ինչ ծխով պատվեց: Ուսանողներն արիարար շարունակեցին կռվել: Յերբեմն ճիշ եյին արձակում ուսանողները: Ներքեվում կանգնած ժանդարմների գլխին աթոռներ եյին թռչում: Հազար փշուր է լինում վայր շարտված մի մեծ շիշ:

Վիրավորված ճակատով մի ուսանող ինչ վոր բան է ասում: Դրդուցից նրա ձայնը հազիվ է լսվում:

— Միրկո Արցենտիչը սպանված է:— Ուսանողի ձայնի մեջ արցունքներ են դողում: Նրա աչքերը փայլում են, յերբ նա վերցնում է մի ծանր թիկնաթոռ և բարիկազի վրայով ցած նետում:

— Մենք կտրանը սգո դրոշ ենք բարձրացրել,— բղավում է վերևից մի ուսանողուհի: Ժանդարմները շարունակում են զնդակոծել բարիկազը: Տասնյակ ուսանողներ ծանրը վիրավորված են: Նրանց վերքերը հապճեպով կապվում են:

Մի քանի ժամ հետո ուսանողների դեմ գործի յին դրվում արտասվաբեր ոռւմբեր: Նրանք արիարար շարունակում են պաշտպանվել: Սանդուղքի յուրաքանչյուր աստիճանը ժանդարմների վրա եժան չի նստում: Միայն

յերեկոյան ժամը տասնմեկին ուսանողների
դիմադրութիւնը ջախջախւում ե...

400 ուսանող-ուսանողուհիներ ձերբակալ-
վում են: Նրանցից չատերը ծանր վիրավոր-
ված են: Նրանց տանում են վոստիկանութիւն
չենքը և անդթորեն ծեծում են:

⊕

Այդ պայքարն անհետ չանցավ: Ամբողջ
յերկրում բարձրացավ զայրութի վիթխարի
ալիքը: Զագրեբում ուսանողները համերաչ-
խութեան գործադուլ հայտարարեցին: Բան-
վորական թաղամասերում ՄՈՊԲ-ը թուլցիկ-
ներ բաց թողեց: Կառավարութեանն անթիւ
քանակութեամբ բողոքներ ուղարկվեցին: Նա
ստիպված յեղավ ազատ արձակել գրեթե բո-
լոր ձերբակալված ուսանողներին: Վիչեզրա-
դի համակենտրոնացման համբարը ցրվեց:
Հաղթանակը մնաց ուսանողներին:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0387239

ԳԻՆԸ 60 Գ.

1519

ЭРИХ РИХТЕР
ЮНЫЕ ГЕРОИ РЕВОЛЮЦИИ
Гиз Арм. ССР, Ереван, 1937 г.